TEXTE COMENTATE

Lyceum

Tabel cronologic
note
comentarii
și
bibliografie
de
D. MURĂRAȘU

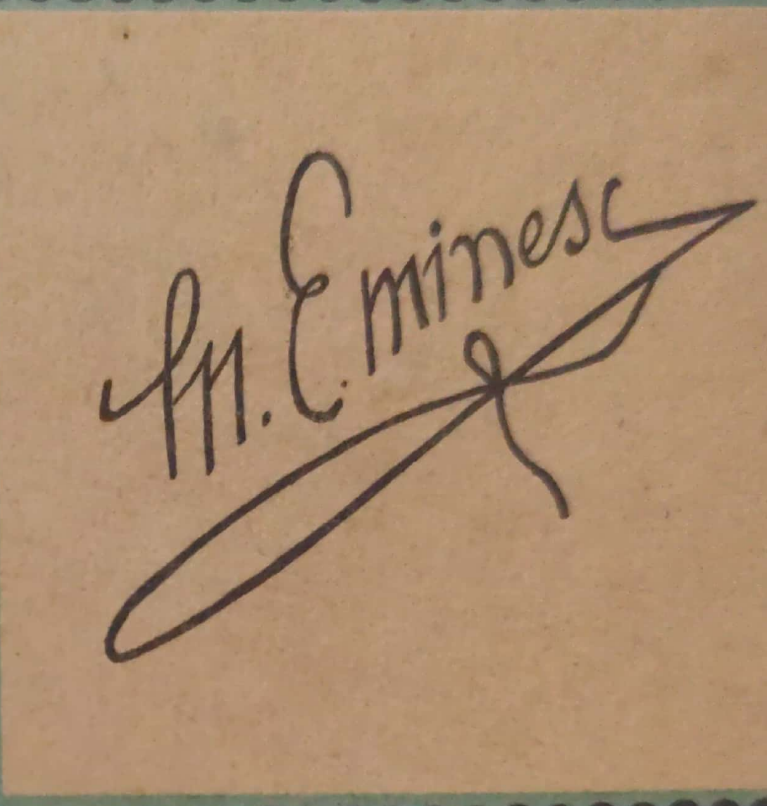

EMINESCU

Scrisori

EDITURA ALBATROS

TEXTE COMENTATE

Lyceum

EMINESCU

Scrisori

Tabel
cronologic,
note,
comentarii
şi
bibliografie
de
D. MURĂRAŞU

EDITURA ALBATROS

Scanned with OKEN Scanner

TABEL CRONOLOGIC

1812 10 februarie. S-a născut Gheorghe Eminovici, tatăl poetului. Cercetările au dat de urme sigure ale familiei în Călineștii lui Cuparencu, sat din Suceava. G. Bogdan-Duică ne informează că în școala română din Blaj au învățat un Vasile Iminovici în 1757 și un Iosif Iminovici în 1763. Este posibil deci, ca unul dintre strămoși să fi trecut în Moldova.

1816 Se naște Raluca, fiica stolnicului Vasile Jurașcu din Botoșani.

1840 29 iunie. Gheorghe Eminovici se căsătorește cu Raluca Jurașcu.

1849 20 decembrie. „La patru ceasuri și cincisprezece minute evropienești" se naște Mihai, al șaptelea copil al lui Gheorghe Eminovici, după cum afirmă Matei, fratele lui Mihai. Poetul notează aceeași dată în *Albumul* din 1878 al societății „Junimea" și în ms. 2258, f. 347 r. După actul de botez, aflat la Biserica Uspenia din Botoșani, poetul s-ar fi născut la 15 ianuarie 1850. Pe vremea aceea actele erau completate mult mai tîrziu, apoi botezul putea fi amînat din pricina iernii grele. Există destule temeiuri

care ne fac să înclinăm spre cea dintîi dată, acceptată și de D. Popovici în studiile sale.

1854 Se naște Henrietta, al nouălea copil. L-a îngrijit pe Mihai cu devotament în timpul bolii.

1858 septembrie. Mihai este înscris în clasa a III-a la „National Hauptschule" din Cernăuți. Primele două clase a învățat acasă, la Ipotești.

1860 După absolvirea școlii elementare, este înscris la liceul german „Ober-Gymnasium" din Cernăuți.

1863 După terminarea clasei a II-a, pe care a trebuit s-o repete, Mihai, cunoscut pentru memoria lui deosebită, dar și pentru lipsa de atenție la alte obiecte decît româna și istoria, frecventează școala numai pînă în aprilie, cînd se întoarce acasă. În anii 1860—1863 l-a cunoscut pe Aron Pumnul, la care a și locuit într-un timp. Arhiva gimnaziului de la Sibiu nu consemnează școlarizarea lui Mihai, ci numai a fratelui său, Ilie.

1864 Elev tot în clasa a II-a; cere bursă la Botoșani, dar i se refuză la 5 octombrie, nefiind locuri vacante. Intră în slujbă la Tribunalul din Botoșani și după aceea la Comitetul permanent al consiliului județean din Botoșani. „Un copist avizat a se cultiva pe apucate, singur... și această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească atît de visătoare"... *(Sărmanul Dionis)*.

Scanned with OKEN Scanner

1865 Despre plecarea lui din Cernăuți, urmînd trupa Tardini, nu ne informează nici un document. Se știe însă, precis că la 23 aprilie/5 mai 1865 se afla printre ai lui. În toamnă se află din nou la Cernăuți, locuind la Aron Pumnul, greu bolnav pe atunci. A avut grijă de biblioteca profesorului, în care putea citi multe din cărțile adunate și folosite de acesta la alcătuirea *Lepturariului*.

1866 Aron Pumnul moare la 12/24 ianuarie. Mihai publică poezia *La mormîntul lui Aron Pumnul* în *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziaşti den Cernăuți la mormîntul prea iubitului lor profesoriu Árune Pumnul.*
Debutează la *Familia* cu: *De-aș avea, O călărire în zori, Din străinătate, La Bucovina, Speranța, Misterele nopții* și traducerea nuvelei *Lanțul de aur* de Onkel Adam (Carl Anton Wetterbergh), scriitor suedez. Iosif Vulcan schimbă numele poetului în Eminescu publicînd poezia *De-aș avea...*
În vara și toamna acestui an pleacă la Blaj, de care-și va aminti în varianta unei poezii dedicată elevului Filimon Ilia. S-a pregătit și pentru un examen de greacă, după cum dovedesc versurile din *Nu e steluță* (1867). Poposește scurt timp în Banat, la fratele său Nicolae și ajunge la Sibiu în mare mizerie. Cu ajutorul lui N. Densusianu și al preotului din Rășinari ajunge la București.

1867 Sufler în trupa lui Iorgu Caragiale. Transcrie piese de valoare îndoielnică, păstrate în manuscrisele poetului. Publică la *Familia: Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* și *La Heliade.*

Scanned with OKEN Scanner

1868 Sufler în trupa lui Mihail Pascaly. Ziarele notează trecerea lui prin Sibiu și Lugoj. Un document din Arhivele Brașovului menționează printre artiștii trupei și pe „Emilescu".
Sufler II la Teatrul Național din București.
Publică tot în *Familia: La o artistă* și *Amorul unei marmure.*
Traduce o parte însemnată din *Arta reprezentării dramatice* de Th. Rötscher.

1869 Adună folclor din Moldova. Probabil că a mers cu trupa lui Pascaly în turneu la Galați, Iași și Cernăuți.
Publică în *Familia: Junii corupți* și *Amicului F. I.*
Octombrie. Student extraordinar la Facultatea de filozofie din Viena. Membru activ al societăților studențești „România" și „Societatea literară și științifică".

1870 Întrerupe audierea cursurilor universitare în anul de învățământ 1870—1871 pentru a contribui la organizarea serbării de la Putna și a congresului studențesc.
Publică în *Convorbiri literare* din Iași poeziile *Venere și Madonă* și *Epigonii,* apoi basmul *Făt-Frumos din lacrimă.*
În toamnă face cunoștință cu Iacob Negruzzi, care venise la Viena.
Se împrietenește cu studenții din Transilvania, îndeosebi cu Slavici.
Activitate publicistică în *Federațiunea, Familia* din Oradea, *Albina* din Pesta.
5 septembrie. G. Melidon tipărește versuri intitulate *Eminentului poet Eminescu (Secolul,* Iași).

Scanned with OKEN Scanner

1871 aprilie. Societatea „România Junǎ", contopind cele două organizații studențești amintite, își alege un comitet în care Slavici este președinte și Eminescu bibliotecar. Serbarea și congresul de la Putna încep la 15 august. Al. Xenopol și I. Slavici au ținut cuvîntări de mare suflu patriotic. D. Gusti a răspîndit, în foi volante, poezia *La mormîntul lui Ștefan cel Mare*. Poetul a publicat în *Convorbiri literare* trei poezii: *Mortua est*, *Înger de pază* și *Noaptea*.

1872 Nemulțumiri din pricina bolii și lipsurilor materiale. Odată cu semestrul de vară își întrerupe studiile și vine în țară, la Iași, unde ia parte la ședințele „Junimii". Citește aci fragmentul *Egipetul* din marele poem *Memento mori*, *Înger și demon* și *Floare albastră*, publicate în *Convorbirile literare* din 1872—1873. În aceeași revistă apare nuvela *Sărmanul Dionis* în dec. 1872 — ian. 1873. I se acordă din partea „Junimii" un ajutor de 20 de galbeni lunar, pe care pînă atunci îl primea Slavici. Este sfătuit să-și pregătească o teză de doctorat la Universitatea din Berlin. În afară de bogata lectură literară și filozofică și studiile de logică, egiptologie, drept roman, mitologie comparată, gîndire budistă, poetul începe să cunoască la Berlin activitatea lui Heymann Steinthal și a lui Maurice Lazarus la *Zeitschrift für Völkerpsychologie*.

1873 La Berlin poetul nu mai are mediul studențesc plăcut de la Viena. Subvenția de la „Junimea" nefiind suficientă, intră ca secretar al agentului

României la Berlin, Theodor Rosetti, cu care se înțelege bine. Este nerăbdător să încheie viața de student și să se întoarcă acasă.

1874 Insistențe tot mai mari din partea lui Maiorescu pentru ca poetul să-și treacă doctoratul, spre a putea fi numit profesor de filozofie la Universitatea din Iași. Intenționează să se prezinte la examene. Maiorescu îi trimite banii necesari, pentru a-și trece doctoratul la Iena, cu condiția însă ca, la înapoierea în țară, să restituie ministerului banii împrumutați — una sută de galbeni.
Se reîntoarce în țară fără să-și treacă doctoratul, neavînd studiile medii terminate, cu popasuri scurte la Koënigsberg și Cracovia.
1 septembrie. Numit de Titu Maiorescu în postul de director al Bibliotecii Centrale din Iași.
Apare poezia *Împărat și proletar* în *Convorbiri literare*.

1875 Revizor școlar în județele Iași și Vaslui. Participă la ședințele „Junimii". Se adîncește prietenia cu Veronica Micle.

1876 3 iunie. Pus în disponibilitate din funcția de revizor. Acuzat de nereguli la Biblioteca Centrală, se deschide o anchetă.

1877 Redactor-șef la *Curierul de Iași*. Slavici, îndemnat de Maiorescu, îi propune postul de redactor al ziarului *Timpul* din București, pe care Eminescu îl acceptă. Militează în coloanele acestui ziar pentru o politică conservatoare.

Scanned with OKEN Scanner

României la Berlin, Theodor Rosetti, cu care se înțelege bine. Este nerăbdător să încheie viața de student și să se întoarcă acasă.

1874 Insistențe tot mai mari din partea lui Maiorescu pentru ca poetul să-și treacă doctoratul, spre a putea fi numit profesor de filozofie la Universitatea din Iași. Intenționează să se prezinte la examene. Maiorescu îi trimite banii necesari, pentru a-și trece doctoratul la Iena, cu condiția însă ca, la înapoierea în țară, să restituie ministerului banii împrumutați — una sută de galbeni.
Se reîntoarce în țară fără să-și treacă doctoratul, neavînd studiile medii terminate, cu popasuri scurte la Koënigsberg și Cracovia.
1 septembrie. Numit de Titu Maiorescu în postul de director al Bibliotecii Centrale din Iași.
Apare poezia *Împărat și proletar* în *Convorbiri literare*.

1875 Revizor școlar în județele Iași și Vaslui. Participă la ședințele „Junimii". Se adîncește prietenia cu Veronica Micle.

1876 3 iunie. Pus în disponibilitate din funcția de revizor. Acuzat de nereguli la Biblioteca Centrală, se deschide o anchetă.

1877 Redactor-șef la *Curierul de Iași*. Slavici, îndemnat de Maiorescu, îi propune postul de redactor al ziarului *Timpul* din București, pe care Eminescu îl acceptă. Militează în coloanele acestui ziar pentru o politică conservatoare.

Scanned with OKEN Scanner

1878 În *Convorbiri literare* apar *Povestea codrului, Povestea teiului, Singurătate, Departe sunt de tine...*
Primește însărcinarea din partea Ministerului Cultelor de a traduce documentele Eudoxiu Hurmuzachi.

1879 În *Convorbiri literare*: *Pajul Cupidon, O, rămîi, Pe aceeași ulicioară, De cîte ori, iubito..., Rugăciunea unui dac, Atît de fragedă, Sunt ani la mijloc, Afară-i toamnă, Freamăt de codru, Cînd însuși glasul, Revedere, Despărțire.* Alte poezii valoroase vor apărea numai în edițiile Maiorescu și cele următoare.
6 august. Moare Ștefan Micle. Sentimente trecătoare pentru Mite Kremnitz, cumnata lui Maiorescu.

1880 Veronica Micle într-o scrisoare adresată lui Hasdeu, la 6 decembrie, îl socoate pe Maiorescu vinovat de renunțarea la căsătorie a poetului.

1881 Copleșit de muncă la *Timpul* definitivează cele cinci *Scrisori*, din care numai patru au apărut, în 1881, în *Convorbiri literare*, iar a cincea avea să fie cunoscută în întregime numai după moartea poetului. *Scrisoarea III*, cu unele modificări, a apărut și în *Timpul* (10 mai).

1882 Redacția ziarului *Timpul* trece de la 1 ianuarie sub conducerea lui Gr. Peucescu.
Polemică violentă cu N. Xenopol.
La ședințele „Junimii" citește, în original și în traducerea Mitei Kremnitz, poemul *Lucefărul.*

Scanned with OKEN Scanner

1883 Își înaintează demisia la *Timpul*, dar nu îi este acceptată.
Se întîlnește cu Iosif Vulcan la București, căruia îi încredințează pentru *Familia*: *S-a dus amorul*, *Cînd amintirile...*, *Adio*, *Ce e amorul*, *Pe lîngă plopii fără soț*, *Și dacă...*, *Din noaptea*, *Lasă-ți lumea ta uitată*.
Participă la serbările prilejuite de dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare din Iași, opera sculptorului Frémiet. După înapoierea la București, la 28 iunie, poetul se îmbolnăvește grav.
Este înlocuit la *Timpul* de Mihail Paleologu.
Ediția poeziilor lui M. Eminescu, sub îngrijirea lui T. Maiorescu, produce o impresie extraordinară.

1884 Trimis încă din toamna anului precedent la Sanatoriul de la Ober-Döbling, poetul este îngrijit de doctorul Obersteiner.
Maiorescu îl vizitează și vestește, ca și Chibici-Rîvneanu, redresarea poetului.
9 ianuarie. Moare Gheorghe Eminovici.
Sfătuit de dr. Obersteiner, Eminescu întreprinde — întovărășit de prietenul său Chibici-Rîvneanu o călătorie prin Italia, apoi se întoarce în țară.
24 septembrie. Numit subdirector al Bibliotecii Centrale din Iași.

1885 După un tratament la Balta Liman, lîngă Odesa, se reîntoarce la Iași.
Apar poeziile lui Eminescu într-o nouă ediție îngrijită de T. Maiorescu.

1886 Este tot mai neglijent în conducerea Bibliotecii.
Viață dezordonată și simptome că boala revine.

Scanned with OKEN Scanner

Supravegherea lui Miron Pompiliu și un tratament la Repedea îi aduc o trecătoare însănătoșire.
Epoca, numărul ilustrat din 1 ian., publică un fragment din *Scrisoarea V*, sub titlul *Dalila*.
La 9 noiembrie este internat la ospiciul de la M-rea Neamț, unde rămîne pînă în aprilie anul următor.

1887 Ion Creangă și V.G. Morțun îl vizitează pe bolnav la 2 februarie.
în aprilie — la Botoșani.
iunie. Greu bolnav. Prietenii din Iași au venit de îndată să-l vadă. De nevoile materiale are grijă Maiorescu. Fruntași ai orașului Botoșani caută să obțină de la consiliul județean un ajutor pentru poetul bolnav. La 14 iulie, îl cercetează, la Iași, un consiliu de medici care socot nimerit ca bolnavul să fie trimis, pentru tratament, la Halle, în drum fiind examinat și de specialiști din Viena.
În septembrie se află din nou la Botoșani sub îngrijirea surorii și a doctorului Isac. Cornelia Emilian are grijă de colectarea unor bani prin liste de subscripție. Trupa Vlădicescu dă, în decembrie, o reprezentație în folosul bolnavului.

1888 Nici un semn de reală însănătoșire fizică. În aprilie este vizitat la Botoșani de Veronica Micle, care-l sfătuiește să se stabilească la București. Proiectul de lege pentru acordarea unei pensii lui Eminescu este adoptat și de senat la 23 noiembrie, după ce fusese adoptat de cameră la 2 aprilie. Raportori au fost Iacob Negruzzi și N. Gane.

Scanned with OKEN Scanner

În toamnă Eminescu reapare la o ședință a „Junimii" ținută la Maiorescu acasă.

1889 martie. Internat la sanatoriul d-rului Șuțu. În urma unui accident pueril rana i se infectează. Un erizipel i se întinde pe față și piept, inima îi slăbește, iar la 15 iunie o sincopă aduce veșnicul repaos.
17/29 iunie. Înmormîntarea poetului la cimitirul Bellu.

Scanned with OKEN Scanner

SCRISORI

Scanned with OKEN Scanner

CICLUL „SCRISORILOR“

Definitivate în 1880, moment de intense polemici gazetărești, patru din cele cinci *Scrisori* au apărut în *Convorbiri literare*, 1881. *Scrisoarea V* a fost publicată postum, la 1 februarie 1890. Ciclul era proiectat mai de mult, cum ne dezvăluie ms. 2282, în păstrare la Biblioteca Academiei Române și într-un alt grupaj, deosebit de cel din *Convorbiri literare*. Transcriem schema topografică și de titluri publicată de Perpessicius în Eminescu, *Opere alese*, I, 1964, p. 334.

Ms. 2282		*Convorbiri literare*
f. 18—24	**Scrisoarea I** (prim titlu *Scrisoare*); *(De ce pana mea rămîne...)*	II (1 aprilie 1881)
25—36	**Scrisoarea II** *(Stă castelul singuratic...)*	IV (1 sept. 1881)
38—55	**Scrisoarea IV** (titlul anex: *Patria și patrioții*) *(Un sultan...)*	III (1 mai 1881)
59—68	**Scrisoarea III** *(Cînd cu gene ostenite...)*	I (1 febr. 1881)
	urmează *Pygmalion* (= *Apari să dai lumină*) etc.	
84—90	**Scrisoarea V** *(Biblia ne povestește...)*	V (1 febr. 1890)
	urmează *Odă* (în metru antic) etc.	

Poetul folosește în ms. 2282 titlul de „Scrisori", Maiorescu însă le-a intitulat „Satire". Păstrăm titlul dat de autor.

Prin Eminescu literatura noastră se îmbogățește cu Scrisoarea-poezie, în accepția pe care a avut-o la Horațiu și Boileau. Specia aceasta a fost puțin cultivată la noi: Grigore Alexandrescu, *Satira spiritului meu* (1842), Cezar Bolliac, *La colonelul I. Cîmpineanu* și *La maior I. Voinescu* (1847), Al. Vlahuță, *Liniște* (1888).

Scrisorile constituiesc un ciclu relevînd viața spirituală a poetului. Fiecare *Scrisoare* dezvoltă o altă temă: avîntul minții și sensibilității în contemplarea naturii, măreția omului care prin inteligență și cultură ajunge să pătrundă tainele naturii, frumusețea limbii românești pe care poetul încă din adolescență o compara cu un „fagure de miere", frumusețea etică a patriotului care se impune dușmanului prin demnitate, hotărîre și eroism, frumusețea pasiunii care întrunește fericirea, viața și moartea.

Tînărul plecat să studieze filozofia la universități germanice dovedește o mare pasiune pentru studiile cele mai diverse, amintind pe marii umaniști din epoca Renașterii. A studiat poezia lui Schiller, Goethe, Lenau, Freiligrath, proza lui Hoffmann și a lui Jean Paul-Richter, s-a apropiat de creația poetică a lui Hugo, Lamartine, Gautier. A citit pe Shakespeare, Byron și Shelley.

Textele din Platon, Kant îi erau familiare. Schopenhauer, însă cu o mare popularitate în epocă, l-a atras cu o forță irezistibilă, Eminescu găsindu-și suportul în multe din principiile acestui gînditor, dar fără a-l urma întocmai.

Scanned with OKEN Scanner

Preocupările de filosofie capătă amploare prin îndreptarea și spre probleme de natură practic-sociologică. A cercetat studiile din *Zeitschrift für Völkerpsychologie* ale lui Heymann Steinthal și Maurice Lazarus, îmbogățindu-și cunoștințele despre valoarea folclorului, ceea ce pentru poet, el însuși culegător de poezie populară, a fost de o deosebită însemnătate. Creația geniului antic și modern, asimilată, a îmbogățit mintea unui poet capabil să exprime în formă originală lumea gîndurilor lui.

„Adevărata lui filozofie, gîndirea lui cu adevărat personală este cea *cîntată*, cea care se exprimă prin ideile sale poetice, adică totalitatea gîndurilor și sentimentelor ieșite din străfundul inimii, concretizate în imagini neîntrecute și purtate de ritmul și melodia fără pereche a versurilor sale. În ele pulsează ca într-o grandioasă simfonie dragostea față de oameni, admirația față de lume și univers, convingerea adînc trăită că oricîte suferințe ar fi în lume și oricîte rele s-ar ivi în cale, viața merită să fie trăită și merită toate eforturile pentru a o duce pe căile marilor idealuri" (Liviu Rusu, *Eminescu și Schopenhauer*, *1966*, p. 109).

Dar poetul a îmbrățișat cu aceeași pasiune creația literară românească. Cititor încă din vremea școalei a bibliotecii lui Aron Pumnul, unde găsea toate operele despre care profesorul său scrisese în *Lepturariu*, Eminescu a studiat scrierile în versuri și proză ale înaintașilor (Eliade, Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi, Cezar Bolliac, Sihleanu, Depărățeanu, Alecsandri). A prețuit opera cronicarilor și scrierile vechi ale lui Dosoftei și Antim Ivireanul, și mai cu seamă

a cercetat folclorul românesc din care s-a inspirat în cîteva din cele mai frumoase creații ale lui. Eminescu a simțit nevoia unei limbi literare noi și a avut vocația de a și-o crea. În *Scrișori* este o contopire de lexic de variate origini. Limbă populară: răboj, stihii, se măsură cu cotul, roi de pierde-vară, minte scurtă-haine lungi; limbă din vechea literatură: genune, pristol, letopiseț etc. Unele cuvinte și-au aflat prin Eminescu o valoare poetică: himeric, haos, pilastri, rapsozi, adumbriseți. Utilizarea lexicului pentru a face din el unealta stilului este o chestiune de sensibilitate, gîndire și imaginație pe care-o are numai un mare creator. Nu avem improvizație, ci prelucrare revelatoare cu simț critic a unui material care începe prin a fi uluitor de neomogen, cu izbucniri personale și cu expresii care se învălmășesc și numai treptat se ajunge la ceva închegat și scuturat de toată zgura. Expresia a fost adusă la puritatea care-l îndrituiește pe poet să se gîndească, în *Scrisoarea I*, la „aticismul" limbii în care scrie.

Scrisorile se alimentează și din experiențele de viață ale poetului. Întrevedem decepții și amărăciuni, așa că ciclul reprezintă un fel de dramă spirituală în care fiecare *Scrisoare* este un act. Desăvîrșirea poemelor eminesciene este dobîndită de conjugarea emoțiilor convertite în imagini — mișcîndu-se pe linii incomensurabile — cu frumusețea limbii și armonia compoziției.

SCRISOAREA I

Citită la o reuniune a „Junimii", *Scrisoarea I* a apărut în *Convorbiri literare*, nr. 11, din 1 februarie 1881; traducerea în limba germană a poetului, în volumul *Rumänische Dichtungen* din Lipsca, 1881.

Variante ale acestei *Scrisori*, alcătuite din fragmente de cosmogonie datează din anii studiilor la Berlin (1873—1874); cîteva încercări chiar din perioada vieneză.

În ms. 2290 poetul exprimă ideea nimicniciei vieții:

Mușți de-o zi, ce-nchipuite treceți, ați uitat cu totul
Că-ndărătul lumii voastre mici de-o măsurați cu cotul
E-o vecie, că-nainte-i o vecie este iar...

O variantă autonomă în versuri albe se păstrează în ms. 2262.

În alt ms., nr. 2258, fragmentele cuprind și versuri despre egalitatea oamenilor în fața timpului, distrugător de „imperii și colibe, regi și sclavi", egali în fața morții, în ciuda voinței „nemărginite" care le dă impuls. Tot aici este amintit și bătrînul învățat.

Scrisoarea I este una din cele mai frumoase meditații pe care le avem în literatura noastră.

Studiile cercetătorilor literari s-au îndreptat îndeosebi asupra fragmentelor cosmogonice. Și

este foarte natural să se stabilească apropieri între fondul de cugetare din această poezie și studiile pe care Eminescu le-a făcut în străinătate. Cursurile pe care le-a urmat le cunoaștem din înseși manuscrisele lui Eminescu (ms. 2290, f. 85v.—87; ms. 2255, f. 281—290; ms. 2280, f. 34v.—35). În afară de acestea, amintim și de cele audiate la Berlin ale profesorului Weber de la Universitatea de acolo, în semestrul de vară 1873, gramatica sanscrită și comentariile în legătură cu *Kalidassa* și cu *Imnurile vedice*. I. Alecsandri, într-o scrisoare către Titu Maiorescu, arată ca posibilă cunoașterea de către Eminescu a imnului *Creația*, tradus de Oppert, profesor de asiriologie la Collège de France: „Nu te îngriji, prin urmare, că aș întreprinde analizarea întregii opere a lui Eminescu; mă voi mărgini a-ți semnala întîlnirea de idei, înrudirea între cîteva rînduri din *Satira I* și textul unui document chaldean tradus de d-l Oppert, profesor de asiriologie la Collège de France, membru al Academiei. Aș fi surprins ca d-tale să-ți fi rămas necunoscut acel monument de o antichitate atît de mare, numele traducătorului fiindu-ți, desigur, tot atît de familiar ca și al altor asiriologi, germani sau englezi...

Departe de a combate o asemenea întîmpinare prin simpla și unica alăturare a texturilor, eu îi deschid bucuros brațele, admițînd că Eminescu, care nu e deloc orfan de carte, a cetit nu numai pe Oppert, dar și pe mai mulți doctori în texturi ieroglifice, în tîlcuiri de stele și suluri chaldeane din timpurile frumoasei și glorioasei Semiramide, ba și mai vechi încă, precum dovedesc numeroasele monumente adunate, în alte galerii europene și egiptene, în salele asiriene din muzeul

Louvre. Nici noi, nici Eminescu, nu vom regreta dacă el s-a adăpat la măiestoasele izvoare ale antichității, ca să ne deie (fără a imita cît de puțin un text atît de laconic cît și de întunecos) în o limbă încă necultivată, în cîteva versuri strînse «ca bobocul unui trandafir» — cum zice un poet oriental — cea mai bogată și cea mai strălucitoare imagine a zidirii lumii. Și bine i-a prins; căci poetul, cam sceptic în scrierile lui, deodată se înalță la un lirism ce bucuros aș numi eroic, cînd sufletul lui a pătruns în sînul măreței mistere" *(O scrisoare a lui Iancu Alecsandri adresată d-lui X* [Paris, martie 1884], în *Convorbiri literare*, iulie 1884).

Mai apropiată de textul eminescian este referința lui Teohari Antonescu: „Într-un himn din *Rig-Veda*, desigur cel mai nou și, poate, cel mai frumos produs poetico-filozofic din întreaga colecție de himne și «al căruia început ne reamintește în același timp pe filozofii eleatici din vechea Eladă, pe misticii germani din Evul mediu, sau filozofia lui Hegel», și care a slujit de model lui Eminescu în prima satiră — în acest himn, poetul la întrebarea «cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?» răspunde printr-un cuvînt de îndoială, căci pentru dînsul existența zeului a intrat în ordinea himerelor.

Atunci ființă nu era, nici neființă, nici marea văzduhului,

Nici bolta cerului albastru în înălțimi nu era.
Dar cin' le-nvăluia? Și unde tăinuit stătea cel nepătruns?

Era noianul apelor, era genune?
Atunci moarte nu era, nici nemurire,
Nici nu deosebea noaptea adîncă de ziua luminoasă,
Căci fără suflu trăia Unicul în sine,

Și-n afară de dînsul era golul nepătruns.
Iar pretutindeni era întuneric, o mare de întuneric,
Și tăinuit într-însul zăcea totul fără viață,
Cu spațiul fără zare era pustiul țărmurit,
Cînd izvorî Unicul din duhul căldurii.
Tot atunci născutu-s-a și apriga dorință,
Care germenul gîndirii fu și al plăsmuirii.
Iar proorocii, ei înțelepții, cugetînd descoperiră
Între *a fi* și *a nu fi* legătura cea veche.
Raza ei o urmăriră departe, pîn' la capăt:
Să fie oare în prăpastia adîncă, să fie pe-nălțimi?
Din sămînța vieții risipită forțe răsăriră pretutindeni,
Căci firea zăcea la fund, iar sus puterea și voința.
Dar cine știe și cine poate spune
De unde răsărit-a firea-ntreagă?
De nu cumva tîrziu născutu-s-au zeii?
Dar cine poate ști dincotro și cînd au apărut dînșii?"...
(Teohari Antonescu, *Priviri asupra filozofiei „Upanișadelor"*, în *Convorbiri literare*, febr. 1899, p. 119—120).

Comentînd versurile 41—50 din *Scrisoarea I*, C.D. Gherea le apropie de un text din F. Lenormant (în *Manuel d'histoire ancienne*, vol. III, p. 618), relativ la cosmogonia vedică: „«La-nceput nu era nimica, nici ființă, nici neființă, nici cer, nici orizont. Ce învăluia deci totul? ce cuprindea acel tot? Fu apă? Fu *prăpastie adîncă*? Nu era nici moarte, nici nemurire. Nu se lumina de ziuă în noapte. Numai el singur respira fără suflare, și nimica nu era afară de dînsul. Întunericul domnea, acoperind totul ca un ocean întunecos. Sîmburele ascuns în adîncimile întunericului a răsărit singur prin puterea căldurii. Lassen ne spune același mit indian, numai cu alte cuvinte (vezi scrierile filozofice ale lui Lessewici).

Concepția modernă a eternei mișcări, concepție după care n-a fost, nu e și nu va fi o clipă de pace «în sine împăcată» e și mai măreață, și mai poetică decît «eterna pace»" (Vezi *Eminescu*, în *Studii critice*, vol. I, p. 117 și nota. Ed. I este din 1890).

Încă din epoca *Epigonilor* Eminescu a cunoscut lucrările orientalistului francez Eugène Burnouf, *Introduction à l'histoire du boudhisme indien* și *Bhâgavat Purâna, Histoire poétique de Krichna* din 1840.

Poetul a cercetat *Poemul naturii*, în care Lucrețiu, pe urma lui Democrit, explică nașterea lumii prin mișcarea atomilor în vid, mișcare venită dintr-o necesitate interioară de „declinare" de la linia dreaptă. Un mărunt fragment din *Poemul naturii* îl aflăm tradus în versuri în ms. 2306, f. 106, iar într-un articol politic din 1878 poetul citează din același *Poem al naturii* începutul cîntului II:

Dulce-i cînd vîntul muncește cumplit adîncimile mării,
Să privești de pe țărm cum altul se luptă cu valuri...

Se pot compara versurile din *Scrisoarea I* cu viziunea lucrețiană a prăbușirii lumilor în haos și a mulțimii sistemelor astrale, după cum ideea de timp din poemul lui Eminescu se poate apropia de aceea a lui Lucrețiu, care concepe timpul numai determinat de întîmplările percepute de rațiune. Și versul 69 din *Scrisoarea I* îl putem apropia de versurile din *Poemul naturii* II, 114 și urm.:

Uită-te cînd, răsfirate, revarsă-ale soarelui raze
Vie lumină oriunde în întunecimile casei,
Cum corpușoare puzderii s-amestecă-n feluri și chipuri,
Joacă în însăși lumina lucioaselor snopuri de raze...

Poetul a cercetat și teoriile moderne, referitoare la problema cosmologică. În ms. 2275 B aflăm aceste rînduri despre Kant și Laplace: „Două mari spirite în adîncimea lor inedite ca două izvoare care, pornind de la înălțimi egale, acolo unde răsar din pămînt, își și aruncă apa la înălțimi egale, Kant și Laplace." Din lucrarea *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels*, citățm rîndurile următoare: „Cînd mărimea unui sistem planetar, în care pămîntul nu este decît un grăunte de nisip, ne pune mintea în mișcare, de ce uimire nu sîntem cuprinși, cînd vedem nesfîrșita mulțime de lumi și de sisteme, care umplu cuprinsul Căii lactee..." Kant scrie și despre stingerea sistemului solar și despre apariția altor sisteme în nesfîrșita desfășurare a timpului. Și ideea din versul 55 al *Scrisorii I*, că „se desfac fășii" din negură, adică din nebuloasa pînă atunci în nemișcare, este inspirată tot de lucrarea lui Kant.

În același ms. 2275 B se află o traducere, *Principiul independenței absolutului*, pe alocuri simplificată, a unui fragment din lucrarea lui Laplace, *Exposition du système du monde*, cap. *Réflexions sur la loi de la pesanteur universelle*. Teoria cosmogonică susținută de Kant și Laplace a fost integrată în țesătura *Scrisorii I*.

„Ca toți romanticii, Eminescu e atras mai ales de vaste viziuni cosmogonice care dezvoltă geneza universului din elemente primare și o desfășoară pe scară evolutivă pînă la înălțimi culminante, de unde apoi decade, prin închircire, pînă la extincțiunea completă" (Al. Dima, *Motivul cosmic în opera eminesciană*, în vol. *Studii eminesciene*, Editura Albatros, 1972, p. 141).

Scanned with OKEN Scanner

Nu putem de asemenea omite — chiar dintr-o enumerare sumară — influența filozofiei schopenhaueriene. Versurile cu care se deschide *Scrisoarea I* pot fi comparate cu paragraful următor: „De ce vederea lunii pline are o influență așa de binefăcătoare, odihnitoare și înălțătoare? Fiindcă luna este obiect al intuiției, nu al voinței: «Stelele nu le dorește nimeni, ne bucurăm numai de strălucirea lor» (Goethe). Luna e măreață, adică ne dispune pentru măreție, căci ea, fără de raport cu noi, vecinic străină de frămîntarea de pe pămînt, trece și vede totul, dar la nimic nu ia parte. De aceea la vederea ei, voința, cu statornicele ei mizerii, se șterge din conștiință și lasă loc cunoașterii pure. Poate că se amestecă aici și sentimentul că noi împărtășim vederea ei cu milioane de ființe a cărora deosebire individuală se stinge, așa că în această contemplare sîntem cu toții una; prin aceasta impresia sublimului se mărește încă."

Dar nu adevărul științific trebuie să-l urmărească cititorul, ci capacitatea extraordinară a transfigurării unor elemente disparate, însă subsumate unei mitologii „cu sunete din gîndirea modernă" — cum spune G. Călinescu — dar care nu se depărtează de cea antică, „fiindcă Jupiter, Febus, Diana, Venera sînt și ele noțiuni despre univers. Dumnezeu-Tatăl care se împreună cu Chaosul-Mumă spre a da naștere lumii sînt și pentru copii și pentru omul de tip arhaic mituri scoase din analogia cu fenomenul pămîntesc al procreației"... (G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, în *Opere*, Editura Minerva, 1970, p. 469).

Tudor Vianu, în *Poezia lui Eminescu*, face următoarea remarcă: „Nimeni nu poate trece cu vede-

Scanned with OKEN Scanner

rea impresionantul efect pe care îl obține Eminescu prin simpla trecere de la persoana întîi singulară la persoana întîi plurală în primele șase versuri ale *Scrisorii I*". Subliniem că numai trecînd de la o versiune la alta, mereu apropiindu-se de forma definitivă, ajunge prin 1880 la o formă generală a expresiei. În ms. 2276 I, f. 17v.—55 de pe la 1879, expresia este încă personală:

Cu gene ostenite eu suflu-n lumînare —
Ceasornicul urmează a timpului cărare,
Perdelele-ntr-o parte le dau și în odaie
Revarsă luna plină duioasa ei văpaie,
Din noaptea amintirii ea mii de doruri scoate,
Dar dulce li-i durerea, ca-n vis le am pe toate.

S-au făcut apropieri, în privința temei, între *Scrisoarea I* și alte lucrări din literatura noastră. Vlahuță a amintit, într-un articol din *România liberă*, noiembrie 1883, poezia *Pelegrinul*, în care Al. Depărățeanu a exprimat dezgustul față de răutatea și falsitatea oamenilor și ideea nimicniciei tuturor, indiferent de starea lor socială, odată ce au trecut în moarte.
Demnă de luat în seamă este referința lui G. Călinescu la proza literară a lui Samson Bodnărescu, *Suferințe (după ziarul unui june)*, unde întîlnim, între alte personaje, și pe astronomul căruia „sudoarea i se vărsa în șiroaie peste fața zbîrcită" și care se străduiește să pătrundă cu „îngusta ochiană" taina sferelor cerești. Amintim și pe N. Scurtescu, autor al unei retorice versificații *Gînditorul*, din care citățm prima strofă:

Sub raza unei lampe ce palid licărește,
Încît abia pe-o carte scriptura se zărește,
În mijlocul tăcerii stă omul gînditor

Și-ascuns în sînul nopții de-a tuturor privire
Străbate, cercetează universala fire
Și lasă fără margini gîndirii sale zbor...

Temele *Scrisorii I* se leagă într-o desfășurare firească și formează o sinteză, de la contemplarea senină a fluxului neîntrerupt din univers pînă la parodia ce-o oferă oamenii din cortegiul de înmormîntare, ori din adunarea de așa-zisă celebrare a învățatului dascăl. Expresia literară este senină, vehementă ori îndurerată, totdeauna nouă și potrivită cu temele. Contemplația însăși se fixează pe aceeași treaptă de sensibilitate și artă, cînd seninătatea începutului se armonizează cu seninătatea sfîrșitului *Scrisorii*.

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA I

Cînd cu gene ostenite sara[1] suflu-n lumînare,
Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare,
Căci perdelele-ntr-o parte cînd le dai, și în odaie
Luna[2] varsă peste toate voluptoasa ei văpaie[3],
Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate
De dureri, pe care însă le simțim ca-n vis pe toate.

Lună tu, stăpîn-a mării[4], pe a lumii boltă luneci
Și gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci[5];

---

1 În cuprinsul poemului găsim și alte forme moldovenești: *izvoară, mîne, însamnă, răle, pintre* etc.— 2 Viziunea eminesciană este marcată de motivul selenic. Aci imaginea lunii stinge durerile şi dorinţele. Şi în *Cezara*: „Nu simţi tu c-a încetat toată durerea vieţii, orice dorinţă, orice aspirare"... În *Fiind băiet păduri cutreieram* (1878): „Răsare luna,-mi bate drept în faţă; / Un rai din basme văd printre pleoape..." — 3 Cu același înțeles de lumină puternică în *O, rămîi...*: „Și privesc la luna plină, la văpaia de pe lacuri". Cuvîntul folosit de Coresi în *Psaltire* și de traducătorii *Bibliei* (1688): „văpaie de cuptoriu".— 4 Expresia de „stăpînă a mării" cu care debutează invocația are ca premisă teoria kantiană despre maree: fluxul și refluxul mărilor și oceanelor stau sub influența directă a lunii. Metaforă regăsită în literatura noastră doar la Antim Ivireanul e: „luna este podoaba nopții asemănătoare soarelui și stăpîna mării". În ms. 2276: „O lună, doamna mării"...— 5 Este reluată ideea din versurile 5—6.

EMINESCU

Scanned with OKEN Scanner

VERONICA MICLE

Scanned with OKEN Scanner

Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta, fecioară[6],
Și cîți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară![7]
Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate[8],
Cînd plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate![9]
Cîte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți,
Străbătute de-al tău farmec ție singură-ți arăți!
Și în cîte mii de case lin pătruns-ai prin ferești,
Cîte frunți pline de gînduri, gînditoare le privești!
Vezi pe-un rege ce-mpînzește globu-n planuri pe un veac[10],
Cînd la ziua cea de mîne abia cuget-un sarac[11]...
Deși trepte osebite[12] le-au ieșit din urna sorții,
Deopotrivă-i stăpînește raza ta și geniul morții;
La același șir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi![13]
Unul caută-n oglindă de-și buclează al său păr,
Altul caută în lume și în vreme adevăr,
De pe galbenele file el adună mii de coji;

---

6 Punînd virgula înainte de vocativul „fecioară", corectăm o greșală existentă în celelalte ediții. Aici poetul îmbogățește invocația, apelînd la mitul antic al lunii, Diana, zeița fecioară.— 7 În versiunea *Nu mă-nțelegi*: „Și-n codri plini de umbră lucire de izvoare".— 8 Aceeași idee ca în versul 7, convertită în imagine poetică.— 9 Prin dizlocarea atributului, așezat chiar înainte de cezură, stihul dobîndește „o rezonanță inepuizabilă" (Perpessicius, *op. cit.*, p. 338). — 10 Cu acest vers începe descrierea și caracterizarea unor reprezentanți ai diferitelor stări sociale.— 11 Pronunție moldovenească: „sarac", „macar", „dascal".— 12 Formă întîlnită și astăzi în Moldova. Atestată și la Dosoftei, Antim Ivireanul, N. Costin etc.— 13 Versurile sintetizează ideea vremelniciei asociată cu aceea a egalității oamenilor în fața morții.

Scanned with OKEN Scanner

A lor nume trecătoare le însamnă pe răboj[14];
Iară altu-mparte lumea de pe scîndura tărăbii,
Socotind cît aur marea poartă-n negrele-i corăbii[15].
Iar colo bătrînul dascăl[16], cu-a lui haină roasă-n coate,
Într-un calcul fără capăt tot socoate și socoate
Și de frig la piept și-încheie tremurînd halatul vechi,
Își înfundă gîtu-n guler și bumbacul în urechi;
Uscățiv așa cum este, gîrbovit și de nimic,
Universul fără margini e în degetul lui mic,
Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se încheagă,
Noaptea-adînc-a veciniciei el în șiruri o dezleagă[17];
Precum Atlas[18] în vechime sprijinea ceriul pe umăr
Așa el sprijină lumea și vecia într-un număr.[19]

Pe cînd luna strălucește peste-a tomurilor bracuri[20],
Într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri,
La-nceput, pe cînd ființă nu era, nici neființă[21],

---

14 *Răboj*, crestătură pe o bucată de lemn pentru însemnarea zilelor de muncă, a vitelor, a banilor datorați. În versurile 25—26, acumulare de termeni care sugerează ideea de lucruri vechi.— 15 Cezura reliefează mai pregnant cele două cuvinte despărțite.— 16 O variantă a poemului (ms. 2278) ne dezvăluie pe Kant drept modelul ales de poet pentru întruchiparea bătrînului dascăl.— 17 Portretul dascălului măiestrit „lucrat" pentru a sublinia mai pregnant antiteza între debilitatea trupească și forța minții.— 18 Personaj mitologic. Pedepsit să susțină pe umeri bolta cerului, fiindcă sprijinise revolta giganților.— 19 Reminiscență din filozofia lui Pithagora (Mircea Djuvara, *Filozofia poeziei lui Eminescu*, în *Convorbiri literare*, iunie 1914, p. 596).— 20 *Brac*, rămășiță.— 21 Cu acest vers începe meditația propriu-zisă. Poetul nu face speculații filozofice, ideea poetică „de structură intelectuală" se rezolvă în imagini noi, concentrate, pline de taină sugestivă.

Scanned with OKEN Scanner

Pe cînd totul era lipsă de viață și voință[22],
Cînd nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns...
Cînd pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.
Fu prăpastie? genune[23]? Fu noian întins de apă?
N-a fost lume pricepută și nici minte s-o priceapă,
Căci era un întuneric ca o mare[24] făr-o rază,
Dar nici de văzut nu fuse și nici ochi care s-o vază.
Umbra[25] celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface,
Și în sine împăcată stăpînea eterna pace!!...
Dar deodat-un punct se mișcă... cel întîi și singur.
Iată-l
Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl...
Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba
spumii,
E stăpînul fără margini peste marginile lumii[26]...
De-atunci negura eternă[27] se desface în fășii,
De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii[28]...

---

22 Cei doi termeni, *viață* și *voință* sînt identificați potrivit filozofiei lui Schopenhauer, după care voința este lucrul în sine, viața fiind manifestarea ei. — 23 Cuvîntul intră în poezia românească odată cu *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (1673): „Peste luciu de genune / Trec corăbii cu minune". — 24 Este a patra oară cînd revine cuvîntul în acest poem. Ca și bolta cerului, marginile lumii, fulger lung încremenit, codrii și marea fac parte din cadrul imens al inspirației unui poet al cărui spirit se complace în grandiosul naturii. — 25 Cuvîntul are înțeles figurat: chipul, imaginea. Umbră — umbre revin adesea și în alte poezii, adesea cu înțelesul propriu, în contrast cu lumina. — 26 Punctul material în mișcare produce ieșirea din haos și începutul de organizare a lumii. — 27 „Negura eternă" este nebuloasa primară, iar „fășiile" sînt lumile care iau naștere prin desprinderea din haos. — 28 În cosmogonia materialistă cuvîntul are înțelesul de element primordial. Vezi și *Strigoii*, v. 146.

Scanned with OKEN Scanner

De atunci și pînă astăzi colonii de lumi pierdute[29]
Vin din sure[30] văi de chaos pe cărări necunoscute
Și în roiuri luminoase izvorînd din infinit[31],
Sunt atrase în viață de un dor nemărginit[32],
Iar în lumea asta mare, noi copii ai lumii mici[33],
Facem pe pămîntul nostru mușunoaie[34] de furnici;
Microscopice popoare, regi, oșteni și învățați
Ne succedem generații și ne credem minunați;
Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul,
În acea nemărginire ne-nvîrtim uitînd cu totul
Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată[35],
Că-ndărătu-i și-nainte-i întuneric se arată.
Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze[36],

---

29 Risipite în nemărginirea spațiului.— **30** „Sure" arată nu culoarea, ci depărtarea, imensitatea spațiului. Sub forma „Și din sure văi de haos colonii de lumi pierdute" versul apare întîi în *Memento mori*, episodul Greciei.— **31** Concordanță cu teoriile cosmogonice antice care admiteau pluralitatea lumilor.— **32** Expresia — analizată de Tudor Vianu, *Poezia lui Eminescu* — are înțeles shopenhauerian: „«dorul nemărginit» nu este decît «voința de a trăi», obscura, irațională și necurmata aspirație, căreia, după Schopenhauer, i se datorește persistența lumii"... Tudor Vianu identifică „farmecul dureros" al poeziei eminesciene cu „dorul nemărginit" al cosmogoniei din *Scrisoarea I*. — **33** Antiteza între dimensiunile neînsemnate ale globului pămîntesc și crimele monstruoase săvîrșite de oameni, «muști de-o zi», transpare și în *Sărmanul Dionis*.— **34** *Mușunoaie* — mușuroaie.— **35** „Suspendată" se raportează la clipă, nu la lume. Vezi și *Sărmanul Dionis*. — **36** Imagine lucrețiană *(Poemul naturii*, II, 114—120) subordonată ideii de fragilitate a vieții umane, într-o lume supusă pieirii.

Mii de fire viorie[37] ce cu raza încetează,
Astfel, într-a veciniciei noapte pururea adîncă,
Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă...
Cum s-o stinge, totul piere, ca o umbră-n întuneric,
Căci e vis al neființei universul cel himeric[38]...

În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte,
Ci-ntr-o clipă gîndu-l duce mii de veacuri înainte;
Soarele, ce azi e mîndru, el îl vede trist și roș,
Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoși[39],
Cum planeții toți înghează și s-azvîrl rebeli[40] în spați,
Ei[41], din frînele luminii și a soarelui scăpați;
Iar catapeteasma[42] lumii în adînc s-au înnegrit,

---

37 Unul din frecventele arhaisme: formă de singular pentru plural, sau cazul invers, al pluralului pentru singular.— **38** În *Împărat și proletar*: „Că vis al morții eterne e viața lumii întregi". Himeric, iluzoriu, ca în filozofia kantiană, care desparte lucrul în sine, necognoscibil, de lumea fenomenală percepută de simțuri.— **39** Viziunea sfîrșitului lumii se aseamănă cu aceea din romanul popular *Varlaam și Ioasaf*, care pleacă de la *Vedenia lui Isaia* din *Vechiul Testament* (Emil Turdeanu, *Oscar of Alva*, în *Studii literare*, Sibiu, 1944, vol. III, p. 67—68). Prăbușirea lumii, așa cum o întrevede materialismul antic, în *Poemul naturii*, I, 1102 și urm. Byron imaginează sfîrșitul lumii prin răcirea soarelui și înghețarea a toate de pe pămînt *(Darkness)*. Paul Labérenne, în *L'Origine des mondes*, înscrie și supoziția că soarele, înainte de a se stinge, ar putea avea o zvîcnire de radiații extrem de fierbinți, al căror efect ar fi arderea a tot ce se află pe pămînt.— **40** Rebeli față de armonia preexistentă, atîta vreme cît soarele putea să-i frîneze.— **41** Folosirea subiectului dublu și la Alecsandri și Bolintineanu. Un alt exemplu în *Mortua est*: „Suflarea ta caldă, ea n-o să învie".— **42** Bolta cerului.

Ca și frunzele de toamnă[43] toate stelele-au pierit;
Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie[44],
Căci nimic nu se întîmplă în întinderea pustie,
Și în noaptea neființei totul cade, totul tace,
Căci în sine împăcată reîncep-eterna pace...
.....

Începînd la talpa însăși a mulțimii omenești[45]
Și suind în susul scării pîn' la frunțile crăiești,
De a vieții *lor* enigmă îi vedem pe toți munciți,
Făr-a ști să spunem care ar fi mai nenorociți[46]...

---

43 Comparație sugestivă. În Young, *Noaptea VII*: „Văd oamenii căzînd ca frunzele toamna."— **44** Exprimare plastică a ideii că timpul însuși moare ca tot ce este pe lume și că se întoarce în veșnicia din care a luat naștere. Noțiunile de timp, vreme apar în contrast cu noțiunea de veșnicie. Fauconnet, în *L'Esthétique de Schopenhauer* arată că pentru Schopenhauer eternitatea nu este, ca pentru Kant, o modalitate a timpului, ci o negare a lui. În privința expresiei poetice citățm din Young, *Les nuits*, Paris, 1792, trad. Letourneur, pe care a cunoscut-o Eminescu: „Atunci timpul, ca un rege depus, disprețuiește viața. Cade pe palașul lui și domnia care începuse cu universul trece odată cu acesta. Nu moare însă singur. Moartea, dușmanul lui cel mai aprig, care-i ucidea toate creațiile, se stinge împreună cu el. Domnia eternității începe..."— **45** Cu acest vers începe partea a doua a poemului, iar meditația asupra soartei în general a oamenilor se continuă cu aceea, mai restrînsă, asupra soartei bătrînului dascăl. Se stabilește astfel legătura tematică între părțile poeziei.— **46** Viziune întunecată a vieții, în care diferența între ființele omenești se face după gradul lor de nefericire.

Unul e în toți, tot astfel precum *una* e în toate[47],
Deasupra tuturora se ridică cine poate,
Pe cînd alții stînd în umbră și cu inima smerită
Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită —
Ce-o să-i pese soartei oarbe[48] ce vor *ei* sau ce gîndesc?...
Ca și vîntu-n valuri trece peste traiul omenesc.

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrînul dascăl?
Nemurire, se va zice. Este drept că viața-ntreagă,
Ca și iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă.
„De-oi muri — își zice-n sine — al meu nume o să-l poarte
Secolii din gură-n gură și l-or duce mai departe,
De a pururi, pretutindeni; în ungherul unor crieri
Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!"
O, sărmane! știi tu minte cîte-n lume-ai auzit,
Ce-ți trecu pe dinainte, cîte singur ai vorbit?
Prea puțin. De ici, de colo, de imagine-o fășie[49],
Vre o umbră[50] de gîndire, ori un petec[51] de hîrtie;
Și cînd propria ta viață singur n-o știi pe de rost,
O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost?

---

47 În *Patria vieții e numai prezentul*: „Un semn că toți e-n unul, unu-n toți". În *Împărat și proletar*: „În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină, / Și-n toată omenirea în veci același om". Versul este o prefacere a maximei lui Heraclit: „Unul este alcătuit din toate și toate purced din unul". Ideea că ființele sînt identice în esența lor, reprezintă o contaminare a principiului budist *Tat twam asi* cu filozofia schopenhaueriană.— 48 Lipsită de rațiune.— 49 Dizlocarea atributului. În *Floare albastră*: „Mi-oi desface de-aur părul". În *Cînd amintirile...*: „Cînd pe cărări se scuturau / De floare liliecii..."— 50, 51 Ideea de micime și neînsemnătate pentru ceea ce produce mintea omenească.

Scanned with OKEN Scanner

Poate vrun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Pintre tomuri brăcuite așezat și el, un brac,
Aticismul[52] limbii tale o să-l pună la cîntari,
Colbul ridicat din carte-ți l-o sufla din ochelari
Și te-o strînge-n două șiruri, așezîndu-te la coadă,
În vro notă prizărită[53] sub o pagină neroadă.

Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarîmi... orice-ai spune,
Peste toate o lopată de țărînă se depune,
Mîna care-au dorit sceptrul universului și gînduri
Ce-au cuprins tot universul încap bine-n patru scînduri...
Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormîntare
Splendid—ca o ironie, cu priviri nepăsătoare[54]...
Iar deasupra tuturora va vorbi vrun mititel,
Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te așteaptă.
Ba să vezi... posteritatea este încă și mai dreaptă.
Neputînd să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?
Ei vor aplauda desigur biografia subțire[55].
Care s-o-ncerca s-arăte că n-ai fost vrun lucru mare,
C-ai fost om cum sunt și dînșii... Măgulit e fiecare

---

52 *Aticism*, ceea ce caracterizează scrierile vechilor atenieni, caracterul propriu al acestor scrieri: gust, măsură eleganță, puritate în stil și în limbă.— 53 *Prizărit*, firav.— 54 Am corectat punctuația folosindu-ne de versiunea din ms. 2259 (1873—1874): „Ș-astfel ai trecut — o umbră. Un convoi de-nmormîntare / Splendid — ca o ironie, cu fața nepăsătoare."— 55 Înțeles figurat. Scriere sau vorbire plină de finețe perfidă, care în loc de celebrare aduce deprecierea cuiva.

Scanned with OKEN Scanner

Că n-ai fost mai mult ca dînsul. Și prostatecele nări[56]
Și le umflă orișicine în savante adunări
Cînd de tine se vorbește. S-a-nțeles de mai nainte
C-o ironică grimasă [57] să te laude-n cuvinte,
Astfel încăput pe mîna a[58] oricărui, te va drege,
Răle-or zice că sunt toate cîte nu vor înțelege...
Dar afară de acestea, vor căta vieții tale
Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale[59] —
Astea toate te apropie de dînșii... Nu lumina
Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina,
Oboseala, slăbiciunea, toate rălele ce sunt
Într-un mod fatal legate de o mînă de pămînt[60];
Toate micele mizerii unui[61] suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit.

.....

---

56 Nări prostănace. În *Pentru pustietate sau singurătate*, pagini din Oxenstiern transcrise de Eminescu, după un manuscris vechi, în caietul 2307: „Treaz și prostatic la bucate fiind..." — 57 Neologismele de origine franceză sînt numeroase în *Scrisoarea I*: etern, succèdem, suspendată, himere, devine, posteritate, intrate în general în limba cultă, așa că folosirea lor nu supără. În versul 134, cuvîntul grimasă, menit să arate aerele de superioritate ale vorbitorului, este folosit cu intenție. Este vorba de lumea care amesteca vorbe franceze cu românești, numai pentru a se arăta mai aleasă, mai subțire. — 58 Acest *a* e cerut de măsura versului. — 59 Înclinare a unor oameni meschini, preocupați numai de ceea ce poate micșora o personalitate. — 60 În Oxenstiern, cap. *Dialog între corp și suflet*, în traducerea publicată de Gaster după un ms. împrumutat de la Eminescu: „O, sărace pumn de pămînt". În *Regele Ioan* de Shakespeare: „Acesta adineaori un rege, acum este pămînt". Cu înțeles figurat, în *Înger și demon*, *Împărat și proletar*, *Luceafărul* și în proza literară. — 61 Citește: *ale unui*.

Între ziduri, pintre arbori ce se scutură de floare,
Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare!
Și din noaptea amintirii mii de doruri ea ne scoate;
Amorțită li-i durerea, le simțim ca-n vis pe toate,
Căci în propria-ne lume ea deschide poarta-ntrării
Și ridică mii de umbre după stinsul lumînării...
Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta, fecioară,
Și cîți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!
Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate,
Cînd plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate,
Și pe toți ce-n astă lume sunt supuși puterii sorții,
Deopotrivă-i stăpînește raza ta și geniul morții!

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA II

A apărut în *Convorbiri literare*, nr. 1, din 1 aprilie 1881. Tălmăcită în limba germană, s-a publicat în *Rumänische Dichtungen* din Lipsca, 1881.
Cele dintîi materiale care arată că poetul proiecta o Scrisoare pe tema literaturii datează din 1875—1876, așadar, după întoarcerea sa de la studii. Perioada elaborării se caracterizează prin atacurile vehemente ale unor adversari ca Bonifaciu Florescu, Pantazi Ghica, Gr. Gellianu, Mihai Zamfirescu, Hasdeu. Înlocuirea lui Eminescu cu D. Petrino la Direcția Bibliotecii Centrale din Iași, numirea ca revizor școlar în două județe ale Moldovei, destituirea din această funcție (1 iunie 1876), odată cu căderea guvernului prezidat de conservatori, deschiderea unui proces împotriva unor pretinse neglijențe în mînuirea fondului de cărți ale Bibliotecii Centrale din Iași, al cărei director fusese mai înainte, ca și speranțele și dezamăgirile ce au întovărășit sentimentele pentru Veronica Micle se înscriu în registrul biografic al acestor ani.
Lipsit de orice mijloc de trai, poetul este obligat să accepte postul de corector și redactor-administrator la *Curierul de Iași*, unde scria articole nesemnate pentru pagina politico-literară.

Scanned with OKEN Scanner

Reacțiile la această ofensivă a adversarilor se convertesc în texte virulente, păstrate în manuscris, cum ar fi *Epistola deschisă către homunculul Bonifaciu* (ms. 2262), vizînd pe Bonifaciu Florescu, ciclul de sonete *Petri-notae*, revărsîndu-și sarcasmul asupra lui D. Petrino, poet monden, sau săgețile aruncate împotriva lui V.A. Urechia (Pseudo-Ureche sau Vau-Vau) și Pantazi Ghica. Exemplificăm cu versuri de atacuri personale, lăsate la o parte în forma definitivă a *Scrisorii*.

Căci la noi — de-ai avea ochii lui Apollo — orice grivă
Vrea a-ți fi, de nu magistru, cel puțin deopotrivă.
Șarlatani care prin Franța vindeau vax, chibrituri, perii
Se proclam — autori aicea și încurcă limba țării,
Deșirînd-o-n vorbe late... Și atuncea te aține,
Urechiata-nchipuire un izvor pustiu devine...

Tot despre o „minte cîlțoasă" este vorba în *Versuri cu unghii*, același ms. 2262.
Varianta din 1877 (ms. 2254) cuprinde o pagină în distih elegiac. Transcriem cîteva versuri pentru ideile ce începuseră a se cristaliza, chiar dacă nu atinseseră forma definitivă.

Tu mă-ntrebi de ce-n călămări mucezește a mea pană,
Pe cadențate măsuri nu mai înșir cugetări?
Nici nu știi că de mult am pus poezia de o parte
Și cu prostii de jurnal zilnice pîne cîștig?

Varianta din 1880 (ms. 2261) a fost citită la ședința „Junimii" și supusă unor modificări cerute de colegii de cenaclu, poate și de Mite Kremnitz. Aci găsim formele „fameni" și „scîrbi"; în varianta penultimă, ms. 2282, a rămas „fameni", dar „scîrbi" a fost înlocuit cu „mîhni". (Vezi și ediția Perpessicius, I, p. 346).

Scanned with OKEN Scanner

Încercările de traducere din poeții antici, urmînd versificația textului original *(Către Mercur, Către Bullatius, Către sclav* etc.), precum și desele aluzii la alte opere, învederează înclinația lui Eminescu pentru poezia antică, pe care o studiază cu pasiune.

„*Scrisoarea II* trăiește aproape numai din sarcasm, într-o undă potolită. Antiteza între lumea așa cum este și așa cum e visată... înfăptuiește acel contrast de dimensiune ce constituie universul... În fond e o labilitate de sentiment, o trecere bruscă de la contemplație la violență, de la șoaptă la declamație, cauzată de prea mare acuitate emotivă" (G. Călinescu, *Op. cit.*, 13, p. 473).

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA II

De ce pana mea rămîne în cerneală, mă întrebi?[1]
De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?[2]
De ce dorm, îngrămădite între galbenele file,
Iambii suitori[3], troheii[4], săltărețele dactile?[5]
Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt[6],
Ai vedea că am cuvinte[7] pana chiar să o fi rupt,
Căci întreb, la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă
A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă?[8]

---

1 Într-un manuscris din 1877: „De ce pana mucezește în cerneală, mă întrebi?"— 2 Manuscrisele poetului relevă, dimpotrivă, o intensă muncă de creație în perioada 1874—1877.— 3 Poezii ca *Melancolie*, *Luceafărul*, *Sonetele* sînt compuse în vers iambic, pentru care poetul are cuvinte de apreciere (vezi poezia *Iambul*, 1878).— 4 Scrisorile sînt alcătuite în vers trohaic.— 5 Dactilul hexametric a fost folosit de Eminescu în traducerile din Lucrețiu, Horațiu și Homer; de asemeni în *Mitologicale*.— 6 Aluzie la munca anonimă și prost retribuită de la *Curierul de Iași* („foaia vitelor de pripas" — ms. 2256, f. 46v).— 7 *Am cuvinte*, am temeiuri.— 8 „Limba literară, nu cea grăită în societatea cultă, limba cronicarilor și a legendelor e pe alocurea de o rară frumusețe. Multe texte... au un ritm atît de sonor în înșirarea cuvintelor, încît e peste putință ca frumusețea stilului lor

Acea tainică simțire, care doarme-n a ta arfă,
În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă[9],
Cînd cu sete cauți forma ce să poată să te-ncapă[10],
Să le scrii, cum cere lumea, vro istorie pe apă?[11]
Însă tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume
Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume,

---

să se atribuie întîmplării și nu talentului scriitorilor" (*Timpul*, nr. din 21 mai 1881). Poetul se ridică împotriva limbii amestecate a clasei culte, franțuzite. În citatul următor îl ia ca martor pe Varlaam: „Ba, pentru că limba noastră cam veche, cu sintaxa ei frumoasă, dar grea, cu multele ei locuțiuni, îi cam jena pe prietenii noștri, am dat-o la o parte și am primit o ciripitură de limbă păsărească, cu sintaxa cosmopolită, pe care cineva, dacă știe nițică franțuzească, o învață într-o săptămînă de zile. Bietul Varlaam... și-ar face cruce creștinul, auzind o limbă păsărească pe care poporul, vorbitorul și păstrul limbii, n-o mai înțelege. Dar Varlaam era un prost. În zilele noastre nici membru al Academiei n-ar putea să fie" (*Timpul*, V, nr. din 22 ianuarie 1880).— **9** Eminescu vizează pe Pantazi Ghica, fratele lui Ion Ghica, autor de piese mediocre și protector al artistei Fanelli, pentru care vindea bilete pentru spectacole (*Ambulanta teatrală Pantazi Ghica-Fanelli*, în *Timpul*, nr. din 1 septembrie 1876, la „Cronica zilei").— **10** Cf. Ms. 2282. În *Convorbiri literare* și în ediția îngrijită de Titu Maiorescu: „Cînd cu sete caut forma ce să poată să le-ncapă".— **11** Expresie folosită în *Femeia... măr de ceartă* (1876) și în unele articole politice (vezi și *Opere alese*, I, Editura pentru literatură, 1964, p. 343, ediție îngrijită de Perpessicius). Poate fi și o ripostă ironică la adresa lui Bonifaciu Florescu, traducătorul unui cîntec danez, *Omul apelor* (cf. G. Călinescu, *Op. cit.*).

Să-mi atrag luarea-aminte a bărbaților din țară,[12]
Să-mi dedic a mele versuri la cucoane, bunăoară,[13]
Și dezgustul meu din suflet să-l împac prin a mea minte —
Dragul meu, cărarea asta s-a bătut de mai nainte;
Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi,
Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi,
Închinînd ale lor versuri la puternici, la cucoane,
Sunt cîntați în cafenele[14] și fac zgomot în saloane[15];
Iar cărările vieții fiind grele și înguste,
Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste,
Dedicînd broșuri la dame a căror bărbați ei speră
C-ajungînd cîndva miniștri le-a deschide carieră.

De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?
Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?
Azi, cînd patimilor proprii muritorii toți sunt robi,
Gloria-i închipuirea ce o mie de neghiobi

---

12 Un exemplu de versificare plată este de pildă *Tribunul*, închinată în 1869 lui I. Brătianu de către Al. G. Băicoianu: „Știi tu, știi tu că astăzi nu pot nimic atinge / Fără să dau de tine? Al tău nume încinge, / Ca ziduri colosale, acest fragment de timp, / Atlas infatigabil...".— **13** Așa precum făcea Dimitrie Petrino, succesorul poetului la direcția Bibliotecii Centrale din Iași: *Adio Bucovinei*, dedicată contesei E.P.; *Tinca*, d-nei C.R.B.; *Legenda nurului*, d-nei Eliza Mîrzescu (ediția Perpessicius, p. 344).— **14** Ca, de pildă, Carol Scrob, colaborator la *Literatorul*, ale cărui poezii de dragoste și-au aflat repede compozitorii: *„Te iubesc, nu mă uita*, *Luna știe*, *De ce*? (cu versul „Cu ochii tăi cei mari ca dorul"), fiind cîntate de tarafurile de lăutari.— **15** Aluzie probabilă tot la Dimitrie Petrino.

Scanned with OKEN Scanner

Idolului lor închină, numind mare pe-un pitic[16]
Ce-o beșică e de spumă într-un secol de nimic.[17]

Încorda-voi a mea liră să cînt dragostea? Un lanț
Ce se-mparte cu frăție între doi și trei amanți[18],
Ce? să-ngîni pe coarda dulce, că de voie te-ai adaos
La cel cor ce-n operetă[19] e condus de Menelaos?[20]
Azi adeseori femeia, ca și lumea, e o școală,[21]

---

16 Eminescu avea dreptate să fie dezgustat. În cadrul unei conferințe din 15 decembie 1879 un oarecare redactor la *Telegraful* enumera printre poeții de seamă pe N. Georgescu, D. Petrino, D. Bodescu, I.N. Vieroșeanu, C.C. Pleșoianu și Carol Scrob. Tot în *Telegraful* (1874) Al. Lăzărescu-Laerțiu enumeră ca scriitori reprezentativi pe V.A. Urechia, Gr. Ștefănescu, I.C. Fundescu, Pantazi Ghica, N. Popescu și alții de aceeași categorie.— 17 Articolele din *Timpul* anilor 1879—1881 cuprind o vehementă critică a situației din vremea sa.— 18 Versuri lămuritoare în ms. 2282: „Ce? Cînd luna-nsenînează și pătrunde norii vineți, / Tu și lumea ta de gînduri dup-o *ea* să vă ațineți? / Să aluneci pe poleiul de pe uliți lungi și ninse, / Să privești prin lucii geamuri la luminile aprinse? / Și s-o vezi înconjurată de-ofițeri, de pierde-vară, / Cum zîmbește tuturora ca o zînă de ușoară..." Vezi și poeziile *Pustnicul, Icoană și privaz*.— 19 Opereta în care Menelaos conduce corul este *La belle Hélène* de Meilhac și Halévy (I.M. Rașcu, *Alte opere din literatura română*, București, 1938, p. 150, nota 3).— 20 Versul apare încă din varianta ms. 2256. Referirea la eroul homeric și într-o scrisoare către Veronica Micle (1877), în care poetul declară că nu vrea să o împartă cu nimeni.— 21 Dintr-o scrisoare a lui Eminescu (Gajus) către Veronica Micle, același an 1877: „De mult joc un rol nevrednic de mine însumi și nevrednic de simțimintele ce le-am avut pentru d-ta... Mi-ai omorît orice idee bună în cap; am stat aicea, în acest

Unde-nveți numai durere, înjosire și spoială;
La aceste academii de științe a zînei Vineri[22]
Tot mai des se părîndează și din tineri în mai tineri,[23]
Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas,
Pînă cînd din școala toată o ruină a rămas.

Vai! tot mai gîndești la anii cînd visam în academii[24],
Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre din volume stînd s-adune
Și-n a lucrurilor peteci căutînd înțelepciune?
Cu murmurele lor blînde, un izvor de *horum-harum*[25]
Cîștigînd cu clipoceală *nervum rerum gerendarum*[26];
Cu evlavie adîncă ne-nvîrteau al minții scripet,
Legănînd cînd o planetă, cînd pe-un rege din Egipet.

Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos,[27]
Cum ușor, ca din cutie, scoate lumile din chaos

---

oraș, pe care nu-l pot suferi, pentru a te vedea «en société» o dată pe săptămînă și pentru a fi ridicol în ochii lumii" (ms. 2255).— **22** *Zîna Vineri*, Venera.— **23** În *Antropomorfism*: „Cucoșeii cei mai tineri / Împlu curtea strălucită a moțatei noastre Vineri". În aceeași poezie: „Pentru inima-i vicleană cucoșeii nu se cert, / Căci din tînăr în mai tînăr 'n academia-i îi ie".— **24** Varianta din ms. 2268, f. 24—25 cuprinde versuri în legătură cu perioada studiilor la Viena, adresate prietenului său Al. Chibici-Rîvneanu: „Cu evlavie cumplită / Înghițeam pe regii libici / — Unde sunt acele vremuri, / Te întreb, amice Chibici?"— **25** Ms. 2268 amintit mai sus cuprinde și versurile: „Cu murmure ca izvorul / *Cujus, hujus, harum, horum* / Ne primea-n a sale brațe / *Alma mater philistrorum*".— **26** Expresie folosită probabil de Eminescu și de colegii săi la Viena ori Berlin, cu înțelesul de bani, mijloace materiale.— **27** Compară cu portretul sever al „bătrînului dascăl" din *Scri-*

Și cum neagra vecinicie ne-o întinde și ne-nvață
Că epocele se-nșiră ca mărgelele pe ață.
Atunci lumea-n căpățînă se-nvîrtea ca o morișcă,
De simțeam, ca Galilei, că comèdia[28] se mișcă.

Amețiți de limbe moarte, de planeți, de colbul școlii[29],
Confundam pe bietul dascăl cu un crai mîncat de molii[30]
Și privind păinjinișul din tavan, de pe pilaștri,
Ascultam pe craiul Ramses și visam la ochi albastri
Și pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă,
Către vreo trandafirie și sălbatică Clotildă.[31]
Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic
Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic.
Scîrțîirea de condeie dădea farmec astei liniști,
Vedeam valuri verzi de grîne, undoiarea unei iniști,[32]
Capul greu cădea pe bancă pereau[33] toate-n infinit;
Cînd suna, știam că Ramses trebuia să fi murit.

---

soarea I. Aici amintirea „astronomului" nu este lipsită de umor, privind toate ale lumii de la înălțimea unei inteligențe deosebite.— **28** *Comèdia*, pămîntul. Galileu, deși a fost nevoit să facă amendă onorabilă în fața Inchiziției, era convins că pămîntul se învîrtește *(„e pur si muove")*. — **29, 30** Imaginile revin și înainte și după elaborarea *Scrisorii II*. În *Icoană și privaz* (1876): „Suntem ca flori pripite, citim în colbul școlii / Pe cărți cu file unse, ce roase sunt de molii". În *Ca o făclie* (1880—1881): „O, capete pripite, în colbul trist al școlii, / Citiți în foliante ce roase sunt de molii".— **31** În caietele lui Eminescu există multe note de istorie universală și numeroase nume proprii. Nu am aflat printre ele vreo Clotildă. Numele va fi fost atras de rimă.— **32** *Iniște*, teren cultivat cu in.— **33** În ms. 2260, 2261, 2282 am găsit forma *pereau*, care reconstituie sensul versului. În edițiile curente greșit: *păreau*.

Atunci lumea cea gîndită pentru noi avea ființă,
Și, din contra, cea aievea ne părea cu neputință.[34]
Azi abia vedem ce stearpă și ce aspră cale este
Cea ce poate să convie unei inime oneste;
Iar în lumea cea comună a visa e un pericul,
Căci de ai cumva iluzii, ești pierdut și ești ridicul.

Și de-aceea de-azi-nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m-abate cu ispită de la trebi,
De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile...
De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Oamenii[35] din ziua de-astăzi să mă-nceap-a lăuda.
Dacă port cu ușurință și cu zîmbet a lor ură,
Laudele lor desigur m-ar mîhni[36] peste măsură.

---

34 În *Sărmanul Dionis*: „...e minune oare că pentru el visul era o viață și viața un vis?"; *Memento mori*: „Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur"; *Feciorul de împărat fără stea*: „Dar eu... eu nu sunt astfel... Mie-mi place visarea/ Fie ea chiar un basm, numai să fie frumos"; *O, -nțelepciune ai aripi de ceară*: „Astfel duceam viața-mi poleită / De raza lunii și de aur pal, / În valea viselor — codri de cînturi, / Unde — arfe — arbori suspinau în vînturi".— **35, 36** În varianta ms. 2260: „De-oi urma mereu a scrie, teamă-mi e ca nu cumva / Famenii din ziua de-astăzi să mă-nceapă-a lăuda. / Dacă port cu ușurință și dispreţui a lor ură, / Laudele lor, amice, m-ar scîrbi peste măsură." Dînd ascultare recomandărilor celor din „Junimea", poetul modifică pe *fameni* în *oameni* și pe *scîrbi* în *mîhni*. Se pare că printre cei ce au stăruit se afla și Mite Kremnitz. Despre aceste prefaceri scrie I.L. Caragiale în *Două note* (1892): „... este o variantă originală, aceea anume la care ținea poetul, o variantă... cu mult preferabilă celei puse în vînzare de domnii editori. Eminescu nu era androgin, era bărbat; el pe impotenții intelectuali nu-i considera ca oameni, ci ca *fameni*, și de aplauzele lor nu s-ar fi mîhnit, — *se scîrbea*."

SCRISOAREA III

A apărut în *Convorbiri literare*, nr. 2, 1 mai 1881. Citită în casa lui Gr. Peucescu, la o întrunire a „Junimii", după cum își amintește Vlahuță (schița *Valuri* din vol. *La gura sobei)*. La prezentarea poemului într-o ședință a „Junimii" la Iași se referă Eminescu însuși într-o scrisoare către Iacob Negruzzi (18 martie 1881). Lectura s-a făcut la 28 martie, acasă la V. Pogor, și acest eveniment literar a rămas înscris în *Însemnările zilnice* ale lui Titu Maiorescu, vol. II, p. 11, de unde aflăm atitudinea lui G. Panu, care s-a opus publicării poemului în *Convorbiri literare*. O notă a lui Maiorescu, în *Discursuri parlamentare*, vol. V, 1915, p. 86—87, ne informează că membrii societății aflați la întrunire au primit cu hohot de rîs cuvintele lui Panu. Date mai ample, în *Amintiri din „Junimea"* de Iacob Negruzzi și în *Amintiri de la „Junimea" din Iași*, în care Panu scrie că partea finală a *Scrisorii III* este „un pamflet contra liberalilor și în special contra lui C.A. Rosetti".

După publicarea în *Convorbiri literare*, poemul a fost revăzut de Eminescu și publicat în *Timpul*, 10 mai 1881.

Variantele poemului, organizate și publicate de Perpessicius, înlesnesc cunoașterea elaborării

chiar de la începuturile ei, în epoca de studii la Berlin, 1872—1873. Din 1872 datează marele poem *Memento mori* unde, după episodul luptei între romani și daci, poetul scrie despre decăderea celor pe care, în derîdere, îi numește „romunculi". Din această epocă sînt, în ms. 2259, versurile satirice pe care le folosește poetul în partea a II-a a *Scrisorii III*. De exemplu: „Voi sunteți urmașii Romei?"; „La Paris, în oceanul de cinismu și de lene" etc.
Un progres în elaborarea fragmentului de critică socială se observă în foile risipite ale ms. 2260 și 2261. Strofele constituiesc un atac împotriva „liberalului", dar pentru contimporani aluziile personale erau cît se poate de străvezii. Aici apar: „hidoasa pocitură"; „stîlp de cafenele"; „Pe buze au virtute și-n ei monedă calpă." Unele expresii concordă cu cele din articolele publicate de Eminescu în *Timpul* din epoca războiului Independenței. Indignarea împotriva celor învinuiți de fals patriotism își găsește expresia în versuri ca: „Se mișcă-n scena lumii ghidușii și Irozii;" „Rămîie-n noaptea sfîntă, în umbră Basarabii"; „De mult în dulce noapte, eroi, vă adumbriseți"; „Prezentul nu e mare, nu-mi dă ce o să-i cer?"

În 1878, Eminescu obosit și bolnav pleacă la moșia Florești a lui N. Mandrea, pe valea Oltului, primește și un ajutor bănesc, își propune să facă și călătorii la Turnu-Severin și-n împrejurimi, dar are și sarcina să traducă un volum din documentele Hurmuzachi. Astfel poetul a ajuns să cunoască fragmente din *Geschichte des Osmanischen Reiches* de Hammer. Manuscrisele 2276 I, și 2260 cuprind în fragmente independente visul

sultanului și scrisoarea feciorului de domn după biruință. Cercetarea manuscriselor ne arată de asemeni că și organizarea materialelor părții I era diferită, cuprinzînd pe larg lupta sultanului cu oștile apusene. Sînt versuri apropiate de forma lor definitivă.

A cunoscut Eminescu visul sultanului numai din Hammer? În *Sistema religiei mohamedane*, lucrarea lui D. Cantemir, apărută în limba rusă la Petersburg în 1722, se află și o imagine care arată acest vis. Un arbore se înalță din pieptul sultanului și cuprinde sub umbra lui figuri care reprezintă Europa, Asia și Africa. Eminescu ar fi putut să cunoască lucrarea în timpul studiilor la Berlin. D. Caracostea, în *Simbolurile lui Eminescu*, ne informează că am avea de fapt o legendă de circulație largă, pe care a cunoscut-o și Lamartine cînd a scris *Histoire de la Turquie*. Amintim și visul din cunoscutul poem *Booz endormi* de V. Hugo. Și Bolintineanu în *Florile Bosforului* ne dă o legendă *Santa Sofia*, în care partea principală este viziunea apărută sultanului Mahomed, dornic să cucerească Bizanțul. Scrisoarea feciorului de domn este compusă pe baza unor culegeri populare care se află chiar în caietele lui Eminescu (vezi D. Murărașu ediția *Eminescu, Literatura populară*, Craiova, 1936, p. 99 și urm.). Și Artur Gorovei a căutat să afle modelul popular al scrisorii și atrage atenția asupra culegerii lui V. Alexiu din *Convorbiri literare*, 1880, 1 noiembrie (în articolul din *Făt-Frumos*, 1929, p. 142 și urm.)

În 1880—1881 poemul este deplin închegat sub titlul *Patria și patrioții*, iar antiteza între trecutul glorios și prezentul decăzut este clar expri-

mată. Versiunea principală rămîne astfel cea din ms. 2282, în care se află, acum întîia dată, și pasajul care începe cu versul: „Pe cînd oastea se așază, iată soarele apune...“

Fragmentul cuprinzînd visul de dragoste fericită a sultanului și continuat cu expansiunea otomană, căreia i se opune victorios numai Mircea, se încheie cu o descriere a naturii de unică măreție și frumusețe. Cunoașterea unor însemnări manuscrise ale poetului ne fac să înțelegem dezlănțuirea pasională și vehemența expresiei din partea a II-a. Iată-le: „O, eufemism! Fericirea nerozilor și scăparea viclenilor, cine te-a inventat, a inventat forma în care se-mbracă lașitatea omenească, lipsa de convingeri limpezi, felonia“ (ms. 2264 f. 178).

„Cele două largi panouri ale dipticului trăiesc fiecare individual, cu viața lor proprie... Pe cît de grandioasă rămîne, credem, în toată literatura universală forța epică a bătăliei de la Rovine, pe atît de uimitor ne apare tabloul vieții politice, gravat în *aqua forte*, cu adînci inciziuni pamfletărești, în imagini convingătoare, chiar fără nevoia unui comentariu istoric“ (Șerban Cioculescu, *Aspecte de critică socială eminesciană* în vol. *Studii eminesciene*, p. 133).

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA III

Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă[1]
Ce cu-a turmelor păşune, a ei patrie ş-o schimbă[2],
La pămînt dormea ţinîndu-şi căpătîi mîna cea dreaptă[3];
Dară ochiu-nchis afară, înlăuntru se deşteaptă[4].
Vede cum din ceriuri luna lunecă şi se coboară
Şi s-apropie de dînsul preschimbată în fecioară.
Înflorea cărarea ca de pasul blîndei primăveri[5];
Ochii ei sunt plini de umbra tăinuitelor dureri;
Codrii se înfiorează de atîta frumuseţe,
Apele-ncreţesc în tremur[6] străveziile lor feţe,

---

1 *Limbă*, aici cu sensul vechi de neam, popor, ca şi în *Psaltirea scheiană*: „da-ţi-voiu limbele"; Dosoftei, *Psalmul XLVI*: „Limbele să salte"...— 2 Exprimare poetică a ideii de popor nomad.— 3 Visul sultanului este povestit de Joseph von Hammer în *Geschichte des Osmanischen Reiches*, menţionat de Hurmuzachi în *Fragmente din istoria românilor*, tradus din limba germană de Eminescu şi Slavici în vara anului 1878. Legenda se poate urmări în textele biblice, dar şi în cronicile bizantine şi turceşti.— 4 La Hammer: „lumea ascunsă dinaintea ochiului adormit în afară, dar deschis înlăuntru". Ceva asemănător şi în Byron, *Manfred*, act. I, scena 1.— 5 Metonimii care impresionează vizual şi auditiv.— 6 În *Dorinţa*: „Vino-n codru la izvorul / Care tremură pe prund"...

Scanned with OKEN Scanner

Pulbere de diamante cade fină ca o bură[7],
Scînteind plutea prin aer și pe toate din natură
Și prin mîndra fărmecare[8] sun-o muzică de șoapte,
Iar pe ceriuri se înalță curcubeiele de noapte...
Ea, șezînd cu el alături, mîna fină i-o întinde,
Părul ei cel negru-n valuri de mătase se desprinde;
— Las' să leg a mea viață de a ta... În brațu-mi vino,
Și durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o...
Scris în cartea vieții este și de veacuri și de stele[9]
Eu să fiu a ta stăpînă, tu stăpîn vieții mele.

Și cum o privea sultanul, ea se-ntunecă... dispare;
Iar din inima lui simte un copac cum că răsare[10],
Care crește într-o clipă ca în veacuri[11], mereu crește,
Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește;
Umbra lui cea uriașă orizonul[12] îl cuprinde

---

7 Exprimare metaforică a luminii de vis. În poemul *Miradoniz* (1872): „pulbere de-argint... painjinișul / Cel rar de diamant... Un pod din pînza lor diamantoasă". — **8** Fonetism moldovenesc. — **9** Ideea exprimată adesea de poet. În *Feciorul de împărat fără stea*: „Spun mite — zice singur — că orice om în lume / Pe-a cerului nemargini el are-o blîndă stea, / Ce-n cartea veciniciei e-unită cu-a lui nume, / Că pentru el s-aprinde lumina ei de nea". — **10** În Hammer, *op. cit.*, trad. de Anghel Demetriescu în *Literatură și artă română*, 1903, p. 389: „El se vede pe sine și pe șeic, gazda sa, întins. Din pieptul lui Edebali se ridica luna nouă, și plecîndu-se spre Osman ca lună plină, se ascunse și se cufundă în pieptul lui. Atunci răsări din coapsele lui un arbore..." — **11** Astfel cresc copiii năzdrăvani în basmele noastre populare. — **12** Și în *Luceafărul*: „Dă orizon nemărginit". Și la Alecsandri, în *O noapte la țară* și *Păsărica*. Această formă stăruie pînă tîrziu. Vezi Tudor Arghezi, în programul revistei *Linia dreaptă* (1904): „orizonul atît de senin".

Scanned with OKEN Scanner

Și sub dînsul universul într-o umbră se întinde;
Iar în patru părți a lumii vede șiruri munții mari,
Atlasul, Caucazul, Taurul și Balcanii seculari;
Vede Eufratul și Tigris, Nilul, Dunărea bătrînă —
Umbra arborului falnic peste toate e stăpînă.
Astfel, Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiuri
Și corăbiile negre legănîndu-se pe rîuri,
Valurile verzi de grîie legănîndu-se pe lanuri
Mările țărmuitoare și cetăți lîngă limanuri,
Toate se întind nainte-i... ca pe-un uriaș covor,
Vede țară lîngă țară și popor lîngă popor —
Ca prin neguri alburie[13] se strevăd și se prefac
În întinsă-mpărăție sub o umbră de copac.

Vulturii porniți la ceruri pîn' la ramuri nu ajung[14];
Dar un vînt de biruință se pornește îndelung —
Și lovește rînduri, rînduri[15] în frunzișul sunători
Strigăte de-Allah! Allahu! se aud pe sus prin nori,
Zgomotul creștea ca marea turburată și înaltă,
Urlete de bătălie s-alungau[16] dupăolaltă,
Iară frunzele-ascuțite[17] se îndoaie după vînt
Și deasupra Romei noua[18] se înclină la pămînt.

Se cutremură sultanul... se deșteaptă... și pe cer
Vede luna cum plutește peste plaiul Eschișer.[19]

---

13 Formă de singular feminin folosită și ca plural.— 14 Hiperbolă.— 15 Repetiția întărește impresia și este în concordanță cu „îndelung" din versul anterior.— 16 Formă reflexivă care întărește ideea de mișcare și de repetare frecventă.— 17 Pentru lămurirea expresiei, recurgem la Hammer: „răcorosul umbrar, ale cărui frunze erau în formă de săbii".— 18 Bizanțul.— 19 „Atmosfera, exotismul, impresia de Orient din aceste versuri sînt redate mai ales de numele proprii, și de aceea sînt scoase, toate, în relief, accentuate cu putere,

Și privește trist[20] la casa șeihului Edebali;
După gratii de fereastră o copilă el zări
Ce-i zîmbește, mlădioasă ca o creangă de alun;
E a șeihului copilă, e frumoasă Malcatun.[21]
Atunci el pricepe visul că-i trimis de la profet,
Că pe-o clipă se-nălțase chiar în rai la Mohamet,
Că din dragostea-i lumească un imperiu se va naște,
Ai căruia ani și margini numai cerul le cunoaște.
Visul său se-nfiripează și se-ntinde vulturește[22],
An cu an împărăția tot mai largă se sporește[23],
Iară flamura cea verde[24] se înalță an cu an,
Neam cu neam urmîndu-i zborul și sultan după sultan.
Astfel țară după țară drum de glorie-i deschid...
Pîn-în Dunăre ajunge furtunosul Baiazid[25]...

---

arătate cu degetul prin plasarea lor în rimă — culminînd în frumusețea rimei «ca o creangă de alun» — «frumoasa Malcatun», numele personagiului principal" (G. Ibrăileanu, *Studii literare*, p. 191—192).— **20** Osman ceruse în căsătorie pe Malcatun, dar tatăl acesteia îl refuză, fiindcă nu-l credea statornic în iubire, iar pe fiica sa nu o socotea demnă de a fi soția unui sultan.— **21** Apariția tinerei la fereastră o imaginează poetul, iar cuvîntul „gratii" sugerează viața orientală.— **22** Exprimare metaforică a ideii de iuțeală, ca a vulturului, sau — mai degrabă — viziunea zborului în înălțimi, în cercuri tot mai largi.— **23** Formă reflexivă neobișnuită.— **24** Steagul vechi turcesc. Astăzi semiluna este pe fond roșu.— **25** Baiazid, sultan între anii 1389 și 1402 a învins oștile creștine din apus la Nicopole, în 1396. La 1402 este înfrînt și luat în captivitate de Timur Lang. Baiazid dusese la îndeplinire visul lui Osman-Gazi, întemeietorul dinastiei otomane, sultan între 1281 și 1326. Într-o variantă a *Scrisorii III*, poetul urmează pe Hammer: „Și Osman, sultanul tînăr, cu cutremur se deșteaptă".

La un semn, un țerm de altul, legînd vas de vas, se leagă[26]
Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă;
Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah și spahii
Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii[27];
Răspîndindu-se în roiuri, întind corturile mari...
Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.[28]

Iată vine-un sol de pace c-o naframă-n vîrf de băț.[29]
Baiazid, privind la dînsul, îl întreabă cu dispreț:
— Ce vrei tu?
— Noi? Bună pace! Și de n-o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat.
La un semn deschisă-i calea și s-apropie de cort
Un bătrîn[30] atît de simplu după vorbă, după port.
— Tu ești Mircea?
— Da-mpărate!
— Am venit să mi te-nchini,
De nu, schimb[31] a ta coroană într-o ramură de spini.
— Orice gînd ai, împărate, și oricum vei fi sosit,
Cît suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!
Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți;
Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne certi,

---

26 Expresie de o virtuozitate excepțională. Nu este numai imaginea vaselor legate spre a face podul; cuvintele înseși, prin sonoritatea și organizarea lor, sugerează legănatul vaselor pe valuri. — **27** Lupta de la Rovine a avut loc la 1394. — **28** Feamătul înainte de luptă se acordă cu vaierul ce se aude de departe, al codrului. — **29** Simplitatea și modestia în ținuta solului, în contrast cu aroganța lui Baiazid, pregătesc dialogul între domnitorul român și sultan. — **30** La 1394 Mircea nu putea fi bătrîn, și cu atît mai puțin moșneag. — **31** Cf. redacția definitivă din *Timpul*, nr. din 10 mai 1881. În *Convorbiri literare*: „să nu schimb".

Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale,
Să ne dai un semn și nouă de mila măriei-tale...
De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris și pentru noi,
Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.

— Cum? Cînd lumea mi-e deschisă, a privi gîndești că pot
Ca întreg Aliotmanul[32] să se-mpiedice de-un ciot?
O, tu nici visezi, bătrîne, cîți în cale mi s-a[33] pus!
Toate floarea cea vestită a întregului Apus, .
Tot ce stă în umbra crucii, împărați și regi s-adună
Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună.
S-a-mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta,[34]
Papa cu-a lui trei coroane,[35] puse una peste alta,
Fulgerele adunat-au contra fulgerului[36] care
În turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt și mare.
N-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face,
Și Apusul își împinse toate neamurile-ncoace;
Pentru-a crucii biruință se mișcară rîuri-rîuri,[37]
Ori din codri răscolite, ori stîrnite din pustiuri;
Zguduind din pace-adîncă ale lumii începuturi,
Înnegrind tot orizonul cu-a lor zeci de mii de scuturi,
Se mișcau îngrozitoare ca păduri[38] de lănci și săbii,

---

32 Întreaga împărăție turcească. Vezi Alecsandri, *Hodja Murad Pașa, Murad Gazi sultanul și Becri Mustafa* (vezi I.M. Rașcu, *Eminescu și Alecsandri*, p. 55).— 33 Arhaism, singularul în loc de plural.— 34 Ordin cavaleresc militar, întemeiat în 1099 la Ierusalim; numai în 1518 a devenit Ordin de Malta, odată cu instalarea în această insulă. — 35 Tiara papală este formată din trei coroane care se suprapun.— 36 Baiazid era supranumit Fulgerul.— 37 Stilul metaforic sugerează aici mulțimea nesfîrșită în mișcare fără oprire.— 38 Metaforă bine aleasă, spre a da ideea de mulțime nenumărată.

Tremura înspăimîntată marea de-ale lor corăbii![39]...
La Nicopole[40] văzut-ai cîte tabere s-au strîns
Ca să steie înainte-mi ca și zidul neînvins.[41]
Cînd văzui a lor mulțime, cîtă frunză, cîtă iarbă,[42]
Cu o ură nempăcată mi-am șoptit atunci în barbă,
Am jurat ca peste dînșii să trec falnic, fără păs,[43]
Din pristolul de la Roma să dau calului ovăs[44]...
Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag?
Și, purtat de biruință, să mă-mpiedec de-un moșneag?
— De-un moșneag, da, împărate, căci moșneagul ce privești
Nu e om de rînd, el este domnul Țării Românești.
Eu nu ți-aș dori vrodată să ajungi să ne cunoști,
Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști.
După vremuri mulți veniră, începînd cu acel oaspe,
Ce din vechi se pomenește, cu Dariu a lui Istaspe[45];

---

39 Metonimie. Numărul mare al corăbiilor înspăimîntă marea, aci personificată.— 40 Despre anacronisme în *Scrisoarea III* vezi Anghel Demetriescu, *op. cit.*, p. 359 și urm. Bătălia de la Nicopole a avut loc doi ani după cea de la Rovine.— 41, 42 Acumulare de hiperbole.— 43 *Fără păs*, fără grijă. Aici cu sensul de: fără zăbavă.— 44 Eminescu urmează textul din Hammer: „îndrăznețul sultan, simțindu-se mare în puterea sa, se fălea că de pe pristolul bisericii Sf. Petru își va pune sirepul să mănînce ovăs (Perpessicius, *ed. cit.* I, p. 348—349). *Pristol*, masa din mijlocul altarului pe care se țin obiectele necesare serviciului liturghiei. Anghel Demetriescu, *loc. cit.*, p. 391, observă că aceste cuvinte au fost spuse de Mahomed al II-lea.— 45 Darius, fiul lui Istaspe, regele perșilor între 521 și 486 î.e.n. A supus Tracia, Macedonia; învins la Maraton în luptele cu grecii. Vezi și poemul *Gemenii*, Ms. 2259 (1877), cîntecul bardului despre fapte mitologice și despre venirea lui Darius la Dunăre.

Scanned with OKEN Scanner

Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod,
De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod;
Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă[46]
Au venit și-n țara noastră de-au cerut pământ și apă[47]—
Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt,
Cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pământ.[48]
Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val-vîrtej
Oștile leite[49]-n zale de-mpărați și de viteji?
Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?...
Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit[50] acel Apus?
Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier[51],
A credinții biruință căta orice cavaler.
Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul[52],

---

46 Vezi *Scrisoarea II*, versul 11.— **47** Vezi Herodot, *Istorii*, lucrare binecunoscută de Eminescu: „Înainte de a merge mai departe, Darius a încercat să știe care erau adevăratele hotărîri ale grecilor și dacă erau decișii să facă război ori să se supună. Ca să se lămurească, a trimis în mai multe părți ale Greciei crainici însărcinați să ceară pentru regele lor pământ și apă.“ Prin cererea de pământ și apă Darius înțelegea capitularea *(deditio)*.— **48** Aceeași sursă: „Cei care veniră la Atena au fost aruncați în barathrum, iar lacedemonienii azvîrliră pe alții în fîntîni, spunîndu-le că vor putea să-și ia de acolo după voie pământ și apă“. Folosindu-se de această alegorie Eminescu vrea să spună că toți care-au venit ca dușmani pe pământul nostru au fost nimiciți.— **49** *Leite*, turnate, îmbrăcate.— **50** Arhaism, pluralul folosit în loc de singular.— **51** Frunte puternică și hotărîtă să lupte. Mircea recunoaște puterea sultanului cu care avea să dea lupta, în vreme ce sultanul vedea în adversar „un ciot“. Eminescu folosește adesea antiteza.— **52** Vezi Bolintineanu în piesa *După bătălia de la Călugăreni*: „Atunci oricare arbor, răchită, iarbă, plînte / Să se prefacă oaste și pe vrăjmaș s-avînte“...

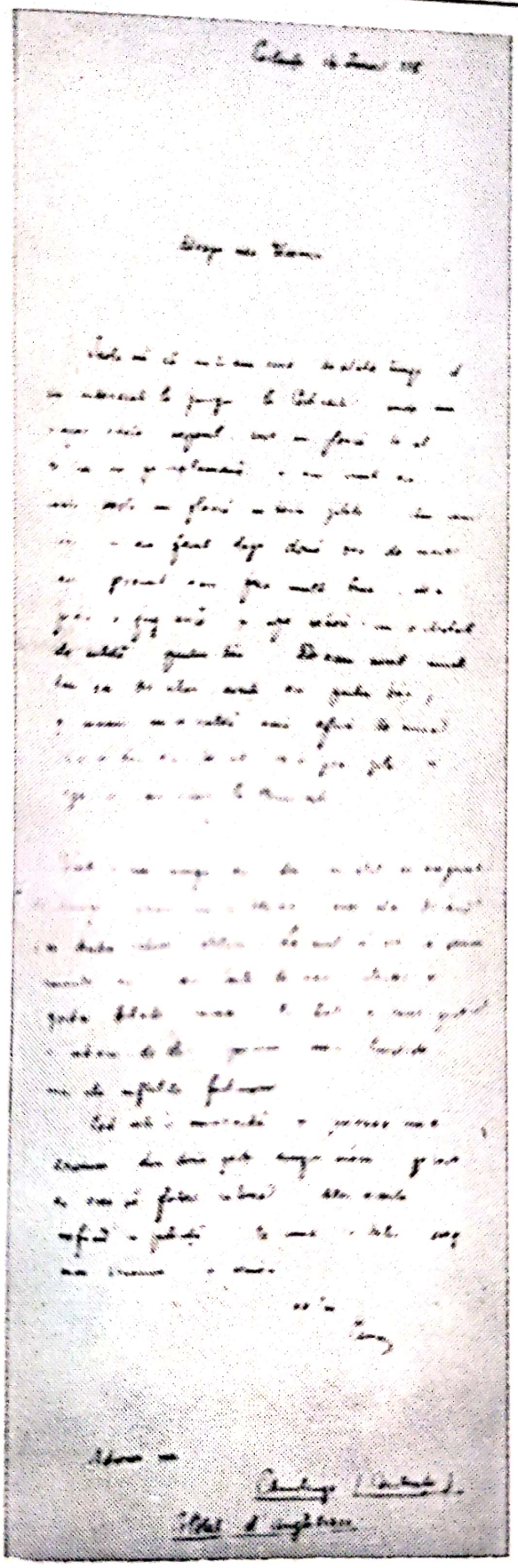

O SCRISOARE CĂTRE VERONICA MICLE

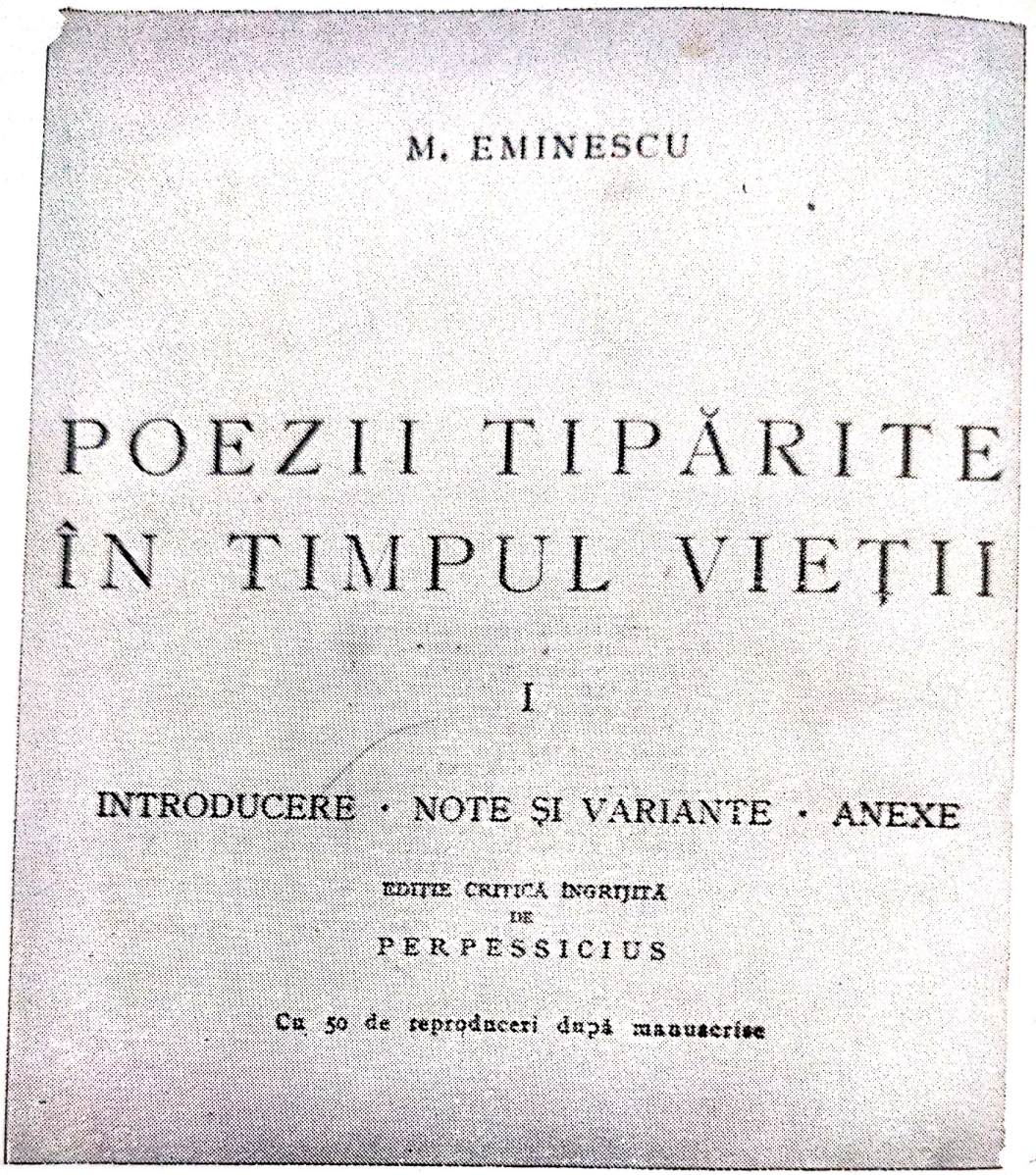

COPERTA INTERIOARĂ A EDIȚIEI CRITICE
ÎNGRIJITE DE PERPESSICIUS

Scanned with OKEN Scanner

Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este;
Dușmănit vei fi de toate, făr-a prinde chiar de veste;
N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid[53]
Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!

Și abia plecă bătrînul... ce mai freamăt, ce mai zbucium!
Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium,
Iar la poala lui cea verde[54] mii de capete pletoase,
Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă;
Călărețiі umplu cîmpul și roiesc după un semn
Și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn[55],
Pe copite iau în fugă[56] fața negrului pămînt,
Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt,
Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie[57]...
Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.
În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare,
Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare;
În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,
Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste,
Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătălie;
Cad asabii[58] ca și pîlcuri risipite pe cîmpie,
În genunchi cădeau pedestrii, colo caii se răstoarnă,

---

53 Vezi și versul 159, folosirea metaforei în alt context. — 54 Expresie populară. Vezi și *Strigoii:* „Ajuns-a el la poala de codru-n munții vechi.— 55 Rimă identică în Alecsandri, *Dumbrava roșie.* 56 Expresie originală pentru a arăta iuțeala cailor.— 57 Prin repetarea sunetelor se realizează o armonie imitativă.— 58 Cf. redacția definitivă din *Timpul, loc. cit.* Edițiile mai vechi urmează redacția din *Convorbiri literare:* arabii.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd săgeţile în valuri, care şuieră, se toarnă[59],
Şi, lovind în faţă,-n spate. ca şi crivăţul şi gerul,
Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul...
Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia[60]-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine[61], calcă totul în picioare,
Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliţi[62],
Printre cetele păgîne trec rupîndu-şi large uliţi;
Risipite se-mprăştie a duşmanilor şiraguri,
Şi gonind biruitoare tot veneau a ţării steaguri,
Ca potop ce prăpădeşte, ca o mare turburată.
Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată[63].
Acea grindin-oţelită înspre Dunăre o mînă,
Iar în urma lor se-ntinde falnic armia[64] română.

Pe cînd oastea se aşază, iată soarele apune,
Voind creştetele-nalte ale ţării să-ncunune
Cu un nimb de biruinţă; fulger lung încremenit[65]
Mărgineşte munţii negri în întregul asfinţit,
Pîn' ce izvorăsc din veacuri[66] stele una cîte una
Şi din neguri, dintre codri, tremurînd s-arată luna[67]:
Doamna mărilor ş-a nopţii varsă linişte şi somn.
Lîngă cortu-i, unul dintre fiii falnicului domn

---

59 Ca o ploaie.— 60 Cel mai potrivit cuvînt pentru a se explica repeziciunea şi cruzimea încleştării în luptă. 61 Repetiţia plasticizează tabloul— 62 În sensul de trupe, pîlcuri orînduite în luptă.— 63 Comparaţie perfect adecvată ideii.— 64 Vezi şi Bolintineanu în *Mircea la bătaie* şi *Grozea vornicul*.— 65 Vezi *Memento mori* (1872): „Cu un roş fir de jeratic culmi de munte sunt tivite, / Lunga lor fulgerătură în senin a-ncremenit".— 66 Din nemărginirea timpului.— 67 Despre versurile 167—172 scrie Maiorescu în *Eminescu şi poeziile lui (Critice*, III): „Nu au existat, nu vor exista în poezia română versuri mai frumoase decît acestea".

Stă zîmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte[68],
S-o trimiță dragei sale, de la Argeș mai departe:

„De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către Tine,
Nu din gură, ci din carte,
Că ne ești așa departe.
Te-am ruga, mări, ruga
Să-mi trimiți prin cineva
Ce-i mai mîndru-n valea Ta:
Codrul cu poienele,
Ochii cu sprîncenele;
Că și eu trimite-voi
Ce-i mai mîndru pe la noi;
Oastea mea cu flamurile,
Codrul și cu ramurile,
Coiful nalt cu penele,
Ochii cu sprincenele.
Și să știi că-s sănătos,
Că, mulțămind lui Cristos,
Te sărut, Doamnă, frumos.[69]

.....

De-așa vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii[70];
Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și irozii[71]...

---

68 Cu înțelesul de scrisoare, ca în poezia populară culeasă de Eminescu. În Ms. 2284 sînt transcrise următoarele versuri dintr-o doină: „M-oi trage lîng-o cetate / Și voi scrie frumoasă carte, / Carte-n patru cornurele / Scrisă cu lacrimi de jele".— 69 În compoziția acestei scrisori au intrat elemente autentic populare (vezi D. Murărașu, *Literatura populară* în ediția Eminescu, 1936, p. 99 și urm.).— 70 Cu acest vers începe satira vehementă împotriva politicienilor contemporani, pe care Eminescu îi socotea lipsiți de patriotism.— 71 Poetul folosește cuvîntul cu înțelesul de paiață, așa cum saltimbanc dobîndește sensul de șarlatan.

În izvoadele bătrîne[72] pe eroi mai pot să caut;
Au cu lira visătoare ori cu sunete de flaut
Poți să-ntîmpini patrioții ce-au venit de-atunci încolo?
Înaintea acestora tu ascunde-te, Apollo![73]
O, eroi! care-n trecutul de măriri vă adumbriseți,
Ați ajuns acum de modă de vă scot din letopiseț,
Și cu voi drapîndu-și nula[74], vă citează toți nerozii,
Mestecînd veacul de aur[75] în noroiul greu al prozei.
Rămîneți în umbră sfîntă, Basarabi și voi Mușatini,
Descălecători de țară, dătători de legi și datini,
Ce cu plugul și cu spada ați întins moșia voastră
De la munte pîn' la mare și la Dunărea albastră.

Au *prezentul* nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?
N-o să aflu între-ai noștri vreun falnic juvaer?
Au la Sybaris[76] nu suntem lîngă capiștea[77] spoielii?
Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii,
N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliți[78]
În aplauzele grele a canaliei de uliți,
Panglicari în ale țării, cari joacă ca pe funii,
Măști[79] cu toate de renume din comèdia minciunii?

---

72 Cronici.— 73 Lira din versul 198 aduce în chip firesc după sine numele zeului luminii și al artelor.— 74 *Nula*, nulitatea.— 75 În *Epigonii*: „Cînd privesc zilele de-aur a scripturilor române"...— 76 Oraș în Italia epocii antice, dat ca exemplu pentru decăderea lui morală. De aci sibarit, desfrînat, moleșit.— 77 *Capişte*, loc de închinare. În limba veche îl găsim la Gr. Ureche. Vezi și C. Negruzzi, povestirea *Toderică*: „la masă avea cele mai bune vinațe și casa lui era capiștea desfătărilor".— 78 Expresie metaforică pentru discursuri. Poetul se gîndește desigur la discursurile politice, adesea auzite în viața publică a epocii.— 79 În *Curierul de Iași*, 13 iunie 1876, Eminescu a publicat după un ms. din 1790 *Comedia cea de obște* din *Cugetările asupra unor subiecte diferite* de

Au de *patrie, virtute*, nu vorbește liberalul[80],
De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?
Nici visezi că înainte-ți stă un stîlp de cafenele[81],
Ce își rîde de-aste vorbe îngînîndu-le pe ele.
Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget,
Cu privirea-mpăroșată și la fălci umflat și buget,
Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șiretlicuri,
La tovarășii săi spune veninoasele-i nimicuri[82];
Toți pe buze-avînd virtute, iar în ei monedă calpă[83],
Quintesență de mizerii de la creștet pînă-n talpă.
Și deasupra tuturora, oastea să și-o recunoască,
Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască[84]...
Dintr-aceștia țara noastră își alege astăzi solii!
Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii[85],
În cămăși cu mîneci lunge și pe capete scufie,
Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie,[86]

Oxenstiern. I-a slujit și ca izvor pentru *Glossă:* „Alte măști, aceeași piesă"... În *Epigonii:* „Măști rîzînde, puse bine pe-un caracter inimic". Vezi D. Murărașu, *Eminescu și Oxenstiern*, București, 1936. Alte date în legătură cu viața percepută ca o imensă scenă, în Tudor Vianu, *Poezia lui Eminescu*, p. 57 și urm. și ediția Perpessicius, 1964, p. 374.

80 Eminescu se referă la concepția liberală în genere, în antiteză cu cea conservatoare. Totuși versurile care urmează, așa cum rezultă din variantele *Scrisorii III*, cuprindeau atacuri la adresa unor oameni politici binecunoscuți.— **81** Poetul folosește aci și material din variantele *Scrisorii II*.— **82** Referință la Pantazi Ghica.— **83** *Calp*, fals (turcism). Folosit și în *Epigonii*: „Noi în noi n-avem nimica, totu-i calp, totu-i străin".— **84** Aluzie la C.A. Rosetti.— **85** La mănăstirea Golia din Iași era, pe vremuri, un ospiciu de nebuni.— **86** Aluzie precisă la deputatul Al. Holban, care ceruse în Cameră invalidarea alegerii lui Maiorescu, în 1878, pe motiv că acesta era adept al filozofiei lui Schopenhauer.

Patrioții! Virtuoșii, ctitori de așezăminte,
Unde spumegă desfrîul în mișcări și în cuvinte,
Cu evlavie de vulpe, ca în strane, șed pe locuri
Și aplaudă frenetic schime, cîntece și jocuri...
Și apoi în sfatul țării se adun să se admire
Bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire;
Toate mutrele acestea sunt pretinse de roman,
Toată greco-bulgărimea e nepoata lui Traian![87]
Spuma asta-nveninată, astă plebe, ast gunoi
Să ajung-a fi stăpînă și pe țară și pe noi!
Tot ce-n țările vecine e smintit și stîrpitură,
Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură,
Tot ce e perfid și lacom, tot Fanarul[88], toți iloții[89]:
Toți se scurseră aicea și formează patrioții,
Încît fonfii și flecarii, găgăuții și gușații,
Bîlbîiți cu gura strîmbă sunt stăpînii astei nații!

Voi sunteți urmașii Romei?[90] Niște răi și niște fameni!
I-e rușine omenirii să vă zică vouă oameni!

---

87 Cel care și-a arătat mai întîi indignarea împotriva versurilor lui Eminescu a fost Gh. Panu. El a cerut să nu se publice *Scrisoarea III* în *Convorbiri literare*, considerînd-o pamflet politic. În *Amintiri de la Junimea* din *Săptămîna*, 2 mai 1903, p. 469, dă relații ce n-au mai fost introduse în volumul tipărit.— 88 Cartier grecesc din Constantinopol, cu familii influente, din care Poarta a recrutat într-o anumită perioadă domnitori pentru Țările Române.— 89 *Ilot*, sclav. Aici cu sensul de oameni decăzuți, degenerați. — 90 Despre decăderea urmașilor Romei a scris Eminescu în *Memento mori*, v. 991—1014, din care spicuim: „Strănepoții?... Rupți din trunchiul ce ni da viață fertilă, / Pe noi singuri ne uitarăm pintre secoli făr' de milă. / Ei purtau coroane de-aur, noi ducem juguri de lemn... / Exilați în stînci bătrîne au umplut ei cu noi lumea, / Multe semne de peire și de viață nici un semn."

Și această ciumă-n lume și aceste creaturi
Nici rușine n-au să ieie în smintitele lor guri
Gloria neamului nostru spre-a o face de ocară,
Îndrăznesc ca să rostească pîn' și numele tău... țară!

La Paris, în lupanare de cinismu[91] și de lene,
Cu femeile-i pierdute și-n orgiile-i obscene,
Acolo v-ați pus averea, tinerețele la stos[92]...
Ce a scos din voi Apusul, cînd nimic nu e de scos!

Ne-ați venit apoi, drept minte o sticluță de pomadă,
Cu monoclu-n ochi, drept armă bețișor de promenadă[93],
Vestejiți fără de vreme, dar cu creieri de copil,
Drept știință-avînd în minte vre un vals de Bal-Mabil[94],
Iar în schimb cu-averea toată vrun papuc de curtizană...
O, te-admir, progenitură de origine romană![95]

Și acum priviți cu spaimă fața noastră-sceptic-rece,
Vă mirați cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?
Cînd vedem că toți aceia care vorbe mari aruncă

---

91 Forma „cinismu" în *Timpul*. Alte forme asemănătoare: basmu, aticismu.— 92 Joc de cărți.— 93 „Ai noștri tineri la Paris învață / La gît cravatei cum se leagă nodul, / Și-apoi ne vin de fericesc norodul / Cu chipul lor de oaie creață" *(Ai noștri tineri...,* 1876).— 94 Bal-Mabil sau Bal-Mabille, local de petreceri în Paris. Referințe găsim la V. Alecsandri, *Coana Chirița la Paris* (1868) și la Crețeanu, *Un boier nou*, satiră apărută în *Revista contimporană*, I, nr. din 1873, p. 44 și urm. Romanul *Les mystères de Paris* de Eugène Sue, cu pagini multe închinate petrecerilor la Bal-Mabille, a fost mult citit la noi chiar și după 1875.— 95 Acest vers apare începînd numai cu varianta de pe la sfîrșitul anului 1880.

Numai banul îl vinează și cîștigul fără muncă[96],
Azi, cînd fraza lustruită nu ne poate înșela,
Astăzi alții sunt de vină, domnii mei, nu este-așa?
Prea v-ați arătat arama, sfîșiind această țară,
Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară,
Prea v-ați bătut joc de limbă, de strămbuni și obicei[97],
Ca să nu s-arate-odată ce sunteți — niște mișei!
Da, cîștigul fără muncă, iată singura pornire;
Virtutea? e-o nerozie; Geniul? o nefericire[98].

Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de cronici[99];
Din trecutul de mărire v-ar privi cel mult ironici.
Cum nu vii tu, Țepeș doamne[100], ca punînd mîna pe ei,
Să-i împarți în două cete: în smintiți și în mișei,
Și în două temniți large cu de-a sila să-i aduni,
Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!

---

96 Părerea lui Eminescu despre relațiile dintre individ și societate: „Și o clasă socială, ca și un individ, compensează ceea ce primește de la comunitatea în care trăiește numai printr-o muncă intelectuală ori manuală" (*Timpul*, nr. din 20 oct. 1881). Și altădată tot despre rolul muncii: „Nici ziare, nici legi, nici academii, nici o organizație asemănătoare cu cele mai înaintate nu sunt în stare de-a înlocui munca, și o stare de lucruri ce nu se întemeiază pe ea e o fantasmagorie care va dura mai mult sau mai puțin, dar se va preface în fum la suflarea recei realități" (*Scrieri politice și literare*, ediția I. Scurtu, București, 1905, p. 241).— **97** Temă dezbătută în numeroase articole publicate în *Timpul*.— **98** Versul apare întîia dată în Ms. 2259, varianta din 1873—1874 a *Scrisorii I*.— **99** Expresia apare în Ms. 2280.— **100** Invocarea lui Țepeș o găsim mai înainte la Alecu Russo: „O, Vlad Tzepech! Que n'est tu là pour garnir convenablement tous ces pals fichés en terre roumaine par les ennemis des Roumains!"

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA IV

A apărut în *Convorbiri literare*, nr. 6, 1 septembrie 1881. Nu sînt informații că ar fi fost citită la vreo întrunire a „Junimii" ori cunoscută de prietenii poetului. În ciclul organizat de Eminescu (ms. 2282) poartă titlul de *Scrisoarea II*. În acest poem dragostea din trecut, plină de poezie, este prezentată în antiteză cu dragostea din prezent, prozaică și pornită din instinct. Încheierea amară a *Scrisorii IV* proiectează în ordine artistică drama vieții afective și spirituale a poetului între 1872 și 1881. Evocarea unei vremi demult apuse, în contrast cu prezentul, gîndul schopenhauerian despre instinctul care face din noi unelte oarbe ale naturii, nostalgia unei dragoste ideale și renunțarea unui suflet cuprins de „setea liniștei eterne", constituie finalul zbuciumului afectiv de mulți ani. Tema *Scrisorii IV* se lămurește numai prin cercetarea versiunilor. În *Cum cîntam odinioară* (Ms. 2262, 1874), poetul își reamintește epoca în care cînta în deplină libertate și putere a gîndului. Lumii întregi îi adresa „un dulce ave", stelele erau cuprinse în contemplarea și cîntarea lui, el își aflase „taina" pe care o căuta și care era a liniștii și a păcii. Spre deosebire de trecut,

acum, în 1874, în zadar mai caută „taina", în urechi îi sună ecoul numai al „cîntului vechi", al „cîntului liniștei eterne": „Liniște, pace... o, pace / Unde ești — pe care stea, / În ce lumi făr' de dorinți, / Fără gînd e partea mea?" Acest substrat afectiv din 1874 formează partea finală a *Scrisorii IV*. Tot din aceeași perioadă sînt și versurile publicate de Perpessicius sub titlul *În căutarea Șeherezadei*: „Viața mea-i ca lanul de otavă: / E șeasă făr-adînc și înălțime. / Vulcanul mort și-a stins eterna lavă."

Cum cîntam odinioară capătă o nouă formă, ușor modificată în ms. 2283, 1876. Din acest an este însă versificarea *Desgust* (ms. 2283), revelatoare pentru amărăciunea, deznădejdea și atitudinea critică a poetului față de prezent. Acum sînt elaborate versurile care exprimă teoria instinctului triumfător. Citățm versuri care-și au corespondent în *Scrisoarea IV*:

Căutat-am eu vrodată ceea ce-mi aduce silă?...
Este inima-mi bolnavă că preface amoru-n ură?...
Voi sfințiți cu mii de lacrimi un amor, instinctul van...
Nu vedeți c-amorul vostru serv-o cauză din natură?...
Am un singur privilegiu — mi-e urît, sunt trist, bolnav,
Sunt bătrîn ca și moșnegii, deși tînăr... dar nu sclav.

Fragmentul *Iubita vorbește* din ms. 2278, poartă data: 28 august, noaptea.

Prima parte a *Scrisorii IV* a fost compusă în 1879—1880, folosindu-se materiale poetice din piesa *Bogdan Dragoș* (1876) și din *Diamantul Nordului*. Organizarea acestei variante în ms. 2276[I] n-a rămas definitivă. Tot aci sînt adunate cele două părți ale *Scrisorii*, adăugîndu-se și versuri care provin din *Sarmis* (1879). Un nou

progres spre definitivarea poemului se realizează cu varianta din ms. 2282, din care se elimină apoi 28 de versuri și se ajunge la textul concis, așa cum îl cunoaștem după publicare, dar totodată mai greu de înțeles. Spre a se evita tranziția bruscă de la o idee la alta, ar fi fost necesare unele versuri din cele îndepărtate, ca, de exemplu, după versul 132: „Mă-ngîna odinioară ton de liră și de flaut, / Și prin stelele din ceruri aflam taina ce o caut"...

Izvoarele filozofice ale *Scrisorii IV* le regăsim în Schopenhauer, *Metaphysik des Geschlechtsliebe*, capitol în *Die Welt als Wille und Vorstellung*. Natura — afirmă filozoful — deșteaptă iluzii în oameni, împingîndu-i să vadă un avantaj personal acolo unde în realitate există un avantaj al speciei. Iluzionat, individul lucrează pentru specie și iluzia aceasta este instinctul. Instinctul sexual este în sine voința de a trăi *(der Wille zum Leben)* și satisfacerea acestui instinct noi o numim iubire. Stăpînit de spiritul speciei, individul nu-și mai aparține și de aceea ajunge la purtări adesea comice și uneori tragice. Natura triumfă, iar voința, care urmărește să se obiectiveze în specie, se înfățișează individului cuprins de pasiune sub masca fericirii.

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA IV

Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri[1],
Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri;
Se înalță în tăcere dintre rariștea[2] de brazi,
Dînd atîta întunerec rotitorului[3] talaz.
Prin ferestrele arcate, după geamuri, tremur' numa
Lungi perdele încrețite, care scînteie ca bruma.
Luna tremură pe codri, se aprinde, se mărește[4],
Muchi de stîncă, vîrf de arbor, ea pe ceriuri zugrăvește[5],
Iar stejarii par o strajă de giganți[6] ce-o înconjoară,
Răsăritul ei păzindu-l ca pe-o tainică comoară.

---

1 Pentru versurile 1—24 poetul folosește material din încercarea dramatică *Bogdan Dragoș* și din poemul *Diamantul Nordului*, lucrări din 1876—1877.— 2 Și în *Lasă-ți lumea* (1883): „rariște de fag", cu înțelesul de poiană. În poezia populară: „răriș".— 3 Vezi *Călin (file din poveste)*: „În cuibar rotind de ape".— 4 Vezi *Scrisoarea III*, versul 172. Impresie vizuală ca și în versurile 5, 14.— 5 Compară cu viziunea poetică din *Călin Nebunul:* „Luna iese dintre codri, noaptea toată stă s-o vadă, / Zugrăvește umbre negre peste giulgiuri de zăpadă".— 6 Viziunea dobîndește măreție prin folosirea cuvîntului mitologic. Imaginile coordonate cu descrierea anterioară.

Numai lebedele[7] albe, cînd plutesc încet din trestii,
Domnitoare peste ape, oaspeți liniștei acestei,
Cu aripile întinse se mai scutură și-o taie,
Cînd în cercuri tremurînde[8], cînd în brazde de văpaie[9].
Papura se mișcă-n freamăt de al undelor cutrier,
Iar în iarba înflorită, somnoros suspin-un grier...
E atîta vară-n aer, e atît de dulce zvonul...[10]

Singur numai cavalerul suspinînd privea balconul[11]
Ce-ncărcat era cu frunze, de îi spînzur prin ostrețe
Roze roșie de Șiras și liane-n fel de fețe.[12]
Respirarea cea de ape îl îmbată, ca și sara;[13]

---

7 În *Somnoroase păsărele:* „Trece lebăda pe ape / Între trestii să se culce". Referințe frecvente la această pasăre, simbol al purității, în *Ondina* (1866), *La o artistă* (1869), *Lebăda* (1869). Aluzie la legenda lui Lohengrin în *Feciorul de împărat fără stea* și *Memento mori*.— 8 Participiul prezent cu rol adjectival, ca în poezia lui Eliade și Bolintineanu, apare mai ales în epoca de tinerețe: „măști răzînde" *(Epigonii)*, „metalica vibrîndă" *(La moartea lui Aron Pumnul)*, „mîna-ți tremurîndă" *(La o artistă)*. Forme ale verbului a „tremura" se află în trei versuri ale descrierii și, poate, de aceea Maiorescu l-a înlocuit aci cu „unduioase", neatestat de variantele manuscrise.— 9 Expresie poetică originală pentru a sugera scînteierea razelor pe ape.— 10 Poetul a acumulat elementele descriptive spre a ne sugera vara cu frumusețile ei, deși nu toate acele elemente se pot afla la un loc. La fel în *Floare albastră:* codru, izvoare, stînci, trestii, foi de mure și flori de romaniță, care numai în planul poeziei formează un tot omogen.— 11 În *Diamantul Nordului* este înfățișat un Don Quijote îndrăgostit. — 12 Noi elemente descriptive care sugerează ideea vegetației bogate, orientale.— 13 Moldovenism. Tot astfel *rază, răpede*.

Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara[14]:
„O, arată-mi-te iară-n haină lungă de mătasă,
Care pare încărcată de o pulbere-argintoasă,
Te-aș privi o viață-ntreagă în cununa ta de rază,
Pe cînd mîna ta cea albă părul galben îl netează.
Vino! Joacă-te cu mine... cu norocul[15] meu... mi-aruncă
De la sînul tău cel dulce floarea veștedă[16] de luncă,
Ca pe coardele ghitarei răsunînd încet să cadă...
Ah! E-atît de albă noaptea, parc-ar fi căzut zăpadă.
Ori în umbra parfumată a buduarului să vin,
Să mă-mbete acel miros de la pînzele de in[17];
Cupido, un paj șagalnic[18], va ascunde cu-a lui mînă,
Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpînă!"

Și uscat foșni mătasa[19] pe podele, între glastre,
Între rozele de Șiras și lianele albastre;

---

14 În *Diamantul Nordului:* „răsună ghitara". În „picură ghitara", imagine auditivă. La fel cu o ploaie care picură încet și rar, pișcarea strunelor face să se audă un cîntec domol perceput numai de iubită.— 15 *Noroc*, aici cu sensul de fericire, viață, soartă. Același înțeles la Gr. Ureche și D. Cantemir. „Eminescu evita în versurile sale... cuvîntul *fericire*, abstract, banal, trivializat în vorbire, ca și în poezie, prin frecventă, *sentimentală* și abuzivă întrebuințare" (G. Ibrăileanu, *Eminescu* în *Studii literare*).— 16 Epitetul admirabil ales pentru a releva ideea de tristețe, de vremelnicie a tot ce este frumos. În ms. 2276: „floarea candidă"; în ms. 2282: „floarea tînără".— 17 „Umilă, admirabilă și dibace metonimie" (G. Ibrăileanu, *op. cit.*).— 18 Despre zeul amorului, vezi poeziile *Misterele nopții* (1866), *Cînd* (1869), *Diamantul Nordului* (1877), *Pajul Cupidon* (1879).— 19 În *Atît de fragedă:* „Mătasa sună sub picior".

Dintre flori copila rîde și se-nclină[20] peste gratii —
Ca un chip ușor de înger e-arătarea adoratei; —
Din balcon i-aruncă-o rază și cu mînile la gură,
Pare că îl dojenește cînd șoptește cu căldură,
Apoi iar dispare-nluntru... auzi pasuri ce coboară...
Și ieșind pe ușă iute, ei s-au prins de subsuoară.
Brat de brat pășesc alături... le stă bine laolaltă,
Ea frumoasă și el tînăr, el înalt și ea înaltă.
Iar în umbra de la maluri se desface-acum la larg
Luntrea cu-ale ei vintrele spînzurate de catarg[21]
Și încet înaintează în lovire de lopeți,
Legănînd atîta farmec și atîtea frumusețI[22]...

Luna... luna iesă-ntreagă, se înalț-așa bălaie
Și din țărm în țărm durează o cărare de văpaie[23],
Ce pe-o răpede-nmiire de mici unde o așterne
Ea, copila cea de aur, visul negurii eterne[24];
Și cu cît lumina-i dulce tot mai mult se lămurește,
Cu-atît valurile apei, cu-atît țărmul parcă crește,
Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape
Dempreună cu al lunei disc, stăpînitor de ape[25].
Iară tei cu umbra lată și cu flori pînă-n pămînt[26]
Înspre apa-ntunecată lin se scutură de vînt;

---

20 Cf. ms. 2276 și Ms. 2282. În *Convorbiri literare* și ediția Maiorescu": „se-nchină".— **21** O formă asemănătoare în *Sarmis:* „Din umbra de la maluri s-a desfăcut la larg / O luntre cu-a ei pînze sumese de catarg".— **22** De remarcat virtuozitatea expresiei.— **23** În *Luceafărul:* „mreajă de văpaie".— **24** În *Sarmis:* „Ea, fiica cea de aur a negurei eterne".— **25** De remarcat plasticitatea descripției.— **26** Vers aproape identic în *Sarmis*. În poezia *Dorința:* „Flori de tei deasupra noastră"; în *Strigoii:* „Căci vîntul adunat-a de flori de tei troiene".

Scanned with OKEN Scanner

Peste capul blond al fetei zboară florile ș-o plouă[27]...
Ea se prinde de grumazu-i cu mînuțele-amîndouă
Și pe spate-și lasă capul: — „Mă uimești dacă nu mîntui[28]...
Ah, ce fioros de dulce[29] de pe buza ta cuvîntu-i!
Cît de sus ridici acuma în gîndirea ta pe-o roabă[30],
Cînd durerea ta din suflet este singura-mi podoabă.
Și cu focul blînd din glasu-ți tu mă dori[31] și mă cutremuri,
De îmi pare o poveste de amor din alte vremuri[32];
Visurile tale toate, ochiul tău atît de tristu-i,
Cu-a lui umed-adîncime toată mintea mea o mistui...
Dă-mi-i mie ochii negri[33]... nu privi cu ei în laturi,
Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi,
Aș orbi privind într-înșii... O, ascultă numa-ncoace,

---

27 În *Luceafărul:* „Miroase florile-argintii / Și cad, o dulce ploaie".— **28** Expresie asemănătoare în *Sarmis.*— **29** În privința expresiilor care asociază voluptatea cu durerea, un capitol de analiză nuanțată în Tudor Vianu, *Poezia lui Eminescu*. Aici și izvorul schopenhauerian al temei, dar și legătura ei cu *dorul* din poezia populară.— **30** Roabă a iubirii.— **31** *Tu mă dori*, tu mă îndurerezi *(endolorir*, fr. și *wehtun jemandem*, germ).— **32** La fel și în *Sarmis.*— **33** Ochii negri sînt ai poetului. Narcisism obișnuit în lirismul lui Eminescu. În *Sărmanul Dionis:* „Fața era de acea dulceață vînătă, albă ca și marmura în umbră, cam trasă fără a fi uscată, și ochii tăiați în forme migdalei era de acea intensivă voluptate pe care o are catifeaua neagră". Cel mai expresiv autoportret îl găsim în *Feciorul de împărat fără stea:* „Cu buclele lui negre, ce mîndre strălucite! / Cu fața lui cea trasă, ce dureros de pal! / Cu ochii mari ce-și primblă privirile-i unite, / C-o frunte-n bucle-și pierde puternicu-i oval."

Scanned with OKEN Scanner

Cum la vorbă mii de valuri stau cu stelele proroace![34]
Codrii negri aiurează[35] și izvoarele-i albastre
Povestesc ele-nde ele numai dragostele noastre[36]
Și luceferii ce tremur așa reci prin negre cetini,
Tot pămîntul, lacul, cerul... toate, toate ni-s prietini[37]...
Ai putea să lepezi cîrma și lopețile să lepezi[38],
După propria lor voie să ne ducă unde răpezi,
Căci oriunde numai ele ar dori ca să ne poarte,
Pretutindeni fericire... de-i viață, de e moarte."[39]
.....

Fantazie, fantazie, cînd suntem numai noi singuri,
Ce ades mă porți pe lacuri și pe mare și prin crînguri!
Unde ai văzut vrodată aste țări necunoscute?
Cînd se petrecur-aceste? La o mie patru sute?[40]
Azi n-ai chip în toată voia în privirea-i să te pierzi,
Cum îți vine, cum îți place pe copilă s-o desmierzi,
După gît să-i așezi brațul, gură-n gură, piept la piept,
S-o întrebi numai cu ochii: „Mă iubești tu? Spune drept!"[41]

---

34 Vezi expresie asemănătoare în *Sarmis*.— 35 Cu același înțeles în *Împărat și proletar:* „aiurirea mării". În *S-a stins viața*, varianta ms. 2260: „De ziduri vechi el aiurind se farmă" — 36 Versuri asemănătoare în *Sarmis*.— 37 *Cetini-prietini*, una din rimele cele mai caracteristice eminesciene, cunoscută din poezia *Mai am un singur dor*.— 38 Vezi *Sarmis*.— 39 Aceste versuri exprimă absolutul dragostei: fericire-viață-moarte.— 40 Numai cu acest vers ne dăm seama că poetul a transpus dantelăria fantaziei în evul mediu. Vezi *Sărmanul Dionis* și încercarea dramatică *Bogdan Dragoș*.— 41 Compară cu compoziția *Iubita vorbește*, o variantă datată „28 august 1876, noaptea", ms. 2278. Încercări și în varianta ms. 2260: „Cum nu pot în toată voia / Măi Mihai să te desmierd / Și în ochii tăi cei negri/Eu privirea să mi-o pierd".

Scanned with OKEN Scanner

Aș! abia ți-ai întins mîna, sare ivărul la ușă,
E-un congres de rubedenii, vre un unchi, vre o mătușă...
Iute capul într-o parte și te uiți în jos smerit...
Oare nu-i în lumea asta vrun ungher pentru iubit?
Și ca mumii egiptene stau cu toții-n scaun țepeni,
Tu cu mîinile-ncleștate, mai cu degetele depeni,
Mai sucești vre o țigară, numeri fire de musteți
Și-n probleme culinare te încerci a fi isteț.[42]

Sunt sătul de așa viață... nu sorbind a ei pahare,
Dar mizeria aceasta, proza asta e amară.
Să sfințești cu mii de lacrimi un instinct atît de van[43]
Ce le-abate și la păsări de vreo două ori pe an?[44]
Nu trăiți voi, ci un altul vă inspiră — el trăiește,
El cu gura voastră rîde, el se-ncîntă, el șoptește,

---

42 Versurile din ms. 2283, intitulate *Desgust* nu au mai fost incluse în forma definitivă, astfel încît trecerea de la tonul glumeț la cel vehement se face abrupt.— **43** Ironia poetului se îndreaptă către cel ce se lasă în robia instinctului. Influență vădită shopenhaueriană, subliniată de „geniul speciei". Într-o cronică teatrală Eminescu scria: „Voința nu-i decît suma acelor instincte animalice, sădite în om pentru a-i păstra existența sa ca individ și ca specie. Munca și economia privesc bunăstarea sa individuală, amorul are drept cauză conservarea și înnobilarea speciei" *(Timpul*, 25 decembrie 1877). Vezi și în *Cezara:* „Privește-ți-i acei tineri cu zîmbiri banale, cu simțiri muieratice, cu șoapte echivoce — vezi acele femei cari li răspund prin ochiri voluptoase și mișcîndu-și buzele, — vezi! împrejurul acestui instinct se-nvîrtește viața omenirei... Mîncare și reproducere, reproducere și mîncare..."— **44** Ideea apare și într-o variantă a *Scrisorii II* datînd de pe la 1877: „Poate-amorul? Dar aicea e-un instinct pe dos și van, / E simțirea ce și cîinii o petrec o dată-n an"...

Căci a voastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg,
Vecinic este numai rîul: rîul este Demiurg.[45]
Nu simțiți c-amorul vostru e-un amor străin? Nebuni!
Nu simțiți că-n proaste lucruri voi vedeți numai minuni?[46]
Nu vedeți c-acea iubire serv-o cauză din natură?
Că e leagăn unor viețe ce semințe sunt de ură?[47]

---

45 În ms. 2287 această notă din vremea studiilor în străinătate: „Schema cursului naturii este un cerc de forme, prin care materia trece ca prin puncte de tranziţiune. Astfel fiinţele privite în sine sunt asemenea unui rîu curgător pe suprafaţa căruia sunt suspendate umbre. Aceste umbre stau pe loc ca o urzeală, ca ideea unei fiinţe supt care undele rîului, etern altele, formează o bătătură, singura ce dă consistenţă acestor umbre şi totuşi ea însăşi într-o eternă tranziţie, într-un pelerinaj din fiinţă în fiinţă, un Ahasver a formelor lumii."— 46 În *Bogdan Dragoş* o spune glumeţ: ...„Castelul e desigur o moară cu guzgani! / Iar cerbii, caii, ciute, o turmă de cîrlani — / Iar lacul? E vreo bahnă ce mai n-o ai cunoaşte, / În care toată noaptea îţi cîntă... mii de broaşte! / Şi totuşi ce castele! Ce lacuri! Ce mîndreţe! / De inimă albastră... ce foc! of! tinereţe!"— 47 În *Andrei Mureşanu* (1872) aflăm cea mai impresionantă viziune a răului din poezia de tinereţe a lui Eminescu pretutindeni triumfător: „Sîmburele lumii / E *răul*"; „răul este colţul vieţii"; „în *Sămînţa dulce a răului s-a pus / Puterea de viaţă*". Dar în acest poem cugetarea pesimistă este determinată de cunoaşterea de către poet a luptei între state şi naţiuni mari şi altele mai mici, acestea din urmă fiind totdeauna victimele. În 1876, în *Femeia... măr de ceartă*, viziunea răului cuprinde natura întreagă cu tot ce apare sub forma vieţii: „Ironic e pămîntul — visternic de viețe / Cînd sînul lui ascunde semințe mii, răzlețe, / Cari ieşind odată l-a soarelui lumină, / Cu capul se salută, se sug cu rădăcina...

Nu vedeți că rîsul vostru e în fiii voștri plîns,
Că-i de vină cum că neamul Cain încă nu s-a stins?
O, teatru de păpușe... zvon de vorbe omenești[48],
Povestesc ca papagalii mii de glume și povești
Fără ca să le priceapă... După ele un actor
Stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori
Ce-a spus veacuri dupolaltă, ce va spune veacuri încă,
Pîn' ce soarele s-o stinge în genunea cea adîncă.
Ce? Cînd luna se strecoară pintre nouri, prin pustii,
Tu cu lumea ta de gînduri după ea să te ații?
Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse,
Să privești prin lucii geamuri la luminele aprinse
Și s-o vezi încunjurată de un roi de pierde-vară,
Cum zîmbește tuturora cu gîndirea ei ușoară?
S-auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii,
Pe cînd ei sucesc musteața, iară ele fac cu ochii?
Cînd încheie cu-o privire amoroasele-nțelegeri,
Cu ridicula-ți simțire tu la poarta ei să degeri?
Pătimaș și îndărătnic s-o iubești ca un copil
Cînd ea-i rece și cu toane ca și luna lui april?[49]
Încleștînd a tale brațe toată mintea să ți-o pierzi?
De la creștet la picioare s-o admiri și s-o dezmierzi
Ca pe-o marmură de Paros[50] sau o pînză de Correggio[51],

---

48 Tema viața-teatru este exprimată artistic în *Glossă*.— **49** În *Ce s-alegea de noi, a mea nebună* (1879), în altă dispoziție afectivă, poetul spune: „Viața mea cea strălucită / De ochii tăi cei de copil, / Era cu zgomot și-nflorită / Precum e luna lui april."— **50** Multe statui s-au tăiat de artiștii antichității elene din marmură albă de Paros. La ele face aluzie Eminescu în *Pe lîngă plopii fără soț...*: „Un chip de-a pururi adorat / Cum nu mai au perechi / Acele zîne ce străbat / Din timpurile vechi".— **51** Amintim și cîteva pînze celebre de Correggio: *Antiope*, *Leda*, *Danae*.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd ea-i rece și cochetă? Ești ridicul, înțelege-o[52]...
Da... visam odinioară pe acea ce m-ar iubi,
Cînd aș sta pierdut pe gînduri, peste umăr mi-ar privi,
Aș simți-o că-i aproape și ar ști c-o înțeleg...
Din sărmana noastră viață, am dura roman întreg...
N-o mai caut... Ce să caut? E același cîntec vechi
Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi[53];
Dar organele-s sfarmate[54] și-n strigări iregulare,
Vechiul cîntec mai străbate cum în nopți izvorul sare.
P-ici, pe colo mai străbate cîte-o rază mai curată
Dintr-un *Carmen Saeculare*[55] ce-l visai și eu odată.
Altfel șuieră și strigă, scapără și rupt răsună[56],
Se împing tumultuoase și sălbatece pe strună,

---

52 De remarcat noutatea rimei celor două versuri bogate în conținut antitetic, lapidare în expresie.— **53** Versurile par să fie întrucîtva obscure și de aceea dăm aici și formele din variante. În *Cum cîntam odinioară* (ms. 2262, f. 160 v.), 1874: „Ah, și azi o caut încă, / E același cîntec vechi, / Cîntul liniștei eterne / Ce îmi sună în urechi." În ms. 2276 I, circa 1880: „Dar și azi o caut încă, nu pe ea... un cîntec vechi, / Setea liniștei eterne îmi răsună în urechi."— **54** În *Cum cîntam odinioară*, ideea este mai clar exprimată: „Orga este sfărîmată / Și maestru-a nebunit, / Și sălbatec sună cîntul / Cel etern neisprăvit."— **55** *Carmen saeculare*, imn de celebrare a Romei lui Octavian August și de optimism întrevăzător de viitor măreț, cuprinde cuvinte care stăruiesc în amintirea poetului nostru datorită speranței fericite și sigure pe care-o exprimă. Versurile finale sînt o slăvire a lui Apolon și a Dianei.— **56** Exemplu de silepsă: acordul verbelor nu se face gramatical cu „vechiul cîntec" ori cu *Carmen saeculare*, ci logic cu „strigări iregulare". Un caz asemănător în *Singurătate* (1878): „Și ascult cum învelișul / De la cărți ei mi le rod", unde acordul s-a făcut cu „cărți", nu cu „învelișul".

Și în gîndu-mi trece vîntul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cîntul cel etern neisprăvit...
Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun?
Oh! organele-s sfarmate și maestrul e nebun![57]

---

57 Instrumente muzicale. Apare întîi în *Psaltirea scheiană:* „În salce pre mijloc de ea spînzurămu organele noastre". Alecsandri, *Miezul iernii:* „Munții sînt a lui altare, codrii organe sonoare / Unde crivățul pătrunde, scoțînd note-ngrozitoare". Ideea, exprimată și în limba germană (ms. 2262).

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA V

Scrisoarea V, cu titlul *Dalila*, a fost cunoscută mai întîi sub forma unui fragment de 54 versuri, apărut în numărul ilustrat al *Epocii* din 1 ianuarie 1886. Reprodus în *Fîntîna Blanduziei* din 3—10 decembrie 1889 și în ediția *Proză și versuri*, Iași, 1890, sub îngrijirea lui V.G. Morțun. *Convorbiri literare* din 1 februarie 1890 publică un text mai complet, socotit de atunci ca definitiv. B.A.R. posedă două variante, corespunzătoare ms. 2277 și 2282, care nu sînt identice cu forma publicată de Titu Maiorescu, astfel încît trebuie să admitem existența unui alt manuscris nedescoperit pînă în prezent.

Ms. 5186, aflat în păstrare de cîțiva ani la Biblioteca Academiei, se aseamănă cu textul din *Epoca* și cu ms. 2282, avînd și versuri inexistente în textele menționate.

Mici fragmente în versuri, însăilate în anii 1879—1880, au fost integrate în varianta din ms. 2282.

Dacă urmărim versiunile *Scrisorii V* ne dăm seama că Eminescu elimină treptat ce i se pare de prisos și ajunge la o formă mai concisă, mai bine organizată. Astfel se prezintă textul publicat de Maiorescu față de ms. 2282, ca și față de ms. 5186. În ediția a V-a a poeziilor eminesciene (1890)

Scanned with OKEN Scanner

Titu Maiorescu reproduce *Dalila* în sumar (în urma unor critici vehemente aduse ediției anterioare), considerînd că poezia este „un fel de variantă a actualei *Satira IV*“, scrisă „în prima aruncătură a condeiului încă de pe la 1880“...
Desigur, părerea criticului nu poate fi acceptată, confruntarea celor două *Scrisori* învederează abordarea aceleiași teme — a iubirii — din două unghiuri diferite.
În *Scrisoarea IV* accentul cade pe teoria instinctului, așa cum poetul o acceptase sub influența lui Schopenhauer. În *Scrisoarea V* elemente filozofice de natură platoniciană îmbogățesc și reliefează viziunea poetului, așa cum este exprimată și în *Feciorul de împărat fără stea*, „Demonul“ în *Scrisoarea V* este personajul masculin de tip byronian, dar totodată și „partea ascunsă, latentă, fondul obscur, exterior conștiinței“, care „nu poate ajunge la cunoașterea de sine decît în reflectarea lui într-o altă făptură omenească, cu care împreună, în actul iubirii, ajunge să constituie o unitate“ (Tudor Vianu, *Demon la Eminescu*, în vol. *Studii eminesciene*, p. 254).
Tema poemului se desfășoară pe două planuri. Unul, că femeia este trădătoare — Dalila. Motivul îl putem urmări și în *Amorul unei marmore* (1868), *Venere și Madonă* (1870), *Femeia... măr de ceartă?* (1876), *M-ai chinuit atîta cu vorbe de iubire* (1876), *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci* (1876), *Scrisoarea IV* (1881), ca să ajungem la versurile sentențioase din *Scrisoarea V*, în care femeia nu mai este privită ca individ, ci ca natură. Acceptarea ideii că natura a făcut-o în anumit fel și că acesta este imuabil, aduce seninătate, fie că avem a face cu o frumoasă cochetă,

Scanned with OKEN Scanner

fie cu o calculată curtezană. Aici este prezentă *rațiunea*. Femeia iubită a fost pentru Eminescu întruparea frumuseții. Ceea ce în unele versuri din *Scrisoarea V* pare satiră, în realitate este odă închinată frumuseții în sine: „Și-n acel moment de taină, cînd s-ar crede că-i ferice, / Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii cei antice / Și cu patimă adîncă ar privi-o s-o adore". Aici este prezentă *poezia*.

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA V

Biblia ne povestește de Samson, cum că muierea,
Cînd dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea
De l-au prins apoi dușmanii, l-au legat și i-au scos ochii[1],
Ca dovadă de ce suflet stă în piepții unei rochii...
Tinere, ce plin de visuri urmărești vre o femeie[2],
Pe cînd luna, scut de aur[3], strălucește prin alee
Și pătează umbra verde cu misterioase dungi,
Nu uita că doamna are minte scurtă, haine lungi[4].
Te îmbeți de feeria unui mîndru vis de vară[5],
Care-n *tine* se petrece... Ia întreab-o bunăoară —
O să-ți spuie de panglice, de volane și de mode,
Pe cînd inima ta bate ritmul sfînt al unei ode...

---

1 Încă de pe cînd lucra la *Epigonii*, poetul a cunoscut *Biblia* în traducerea fragmentară a lui Eliade Rădulescu. În cartea *Judecători*, cap. XIV: „Îl adormi apoi Dalila și chemă pe cel ce rade și îi rase cele șapte șuviți de păr ale capului lui; și începu a se umili și a se depărta virtutea lui de la dînsul..."— 2 Vezi și *Antropomorfism*.— 3 Metaforă nemaiîntîlnită în poetica eminesciană. În *Sărmanul Dionis* și *Antropomorfism:* „scut de argint". În *Făt Frumos din lacrimă:* „față de' aur".— 4 Ușoară modificare a dictonului popular „poale lungi și minte scurtă".— 5 Poate că poetul și-a amintit de feeria *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd cochetă de-al tău umăr ți se razimă copila,
Dac-ai inimă și minte, te gîndește la Dalila.

E frumoasă, se-nțelege... Ca copiii are haz[6],
Și cînd rîde face încă și gropițe în obraz
Și gropițe face-n unghiul ucigașei sale guri
Și la degetele mînii și la orice-ncheieturi.
Nu e mică, nu e mare, nu-i subțire, ci-mplinită,
Încît ai ce strînge-n brațe — numai bună de iubită.
Tot ce-ar zice i se cade, tot ce face-i șade bine.
Și o prinde orice lucru, căci așa se și cuvine.
Dacă vorba-i e plăcută, și tăcerea-i încă place;
Vorba zice: *fugi încolo*, rîsul zice: *vino-ncoace*!
Umblă parcă amințindu-și vre un cîntec, alintată,
Parcă i-ar fi tot alene[7] și s-ar cere sărutată.
Și se-nalță din călcîie[8] să-ți ajungă pîn' la gură,
Dăruind c-o sărutare acea tainică căldură,
Ce n-o are decît numai sufletul unei femei...
Cîtă fericire crezi tu c-ai găsi în brațul ei!
Te-ai însenina văzîndu-i rumenirea din obraji —
Ea cu toane, o crăiasă, iar tu tînăr ca un paj[9] —
Și adînc privind în ochii-i, ți-ar părea cum că înveți
Cum viața preț să aibă și cum moartea s-aibă preț[10].
Și pătruns de-o bucurie[11] și fermecătoare jale,
Ai vedea în ea crăiasa lumii gîndurilor tale,

---

6 Vezi și *Ursitoarele* (ms. 2260).— 7 În ms. 2282: „Pare că i-ar fi tot lene", formă adoptată de G. Ibrăileanu și Perpessicius. Aci păstrăm forma din *Convorbiri literare*.— 8 În *Luceafărul:* „De te înalț de subsuori / Te-nalță din cîlcîie".— 9 În poezia *Codru și salon* (1877): „Să fii un paj din basme și eu să fiu regină".— 10 Vezi și *Mureșanu* (1876), precum și variantele acestui poem, *O, stingă-se a vieții* (1879) și *Ca o făclie* (1880—1881). — 11 La edițiile Ibrăileanu, Perpessicius: „Și înveninat de-o dulce și..."

Scanned with OKEN Scanner

Așa că, închipuindu-ți lăcrimoasele ei gene,
Ți-ar părea mai mîndră decît Venus Anadyomene[12],
Și în chaosul uitării, oricum orele alerge,
Ea, din ce în ce mai dragă, ți-ar cădea pe zi ce merge.

Ce iluzii! Nu-nțelegi tu, din a ei căutătură,
Că deprindere, grimasă este zîmbetul pe gură,
Că întreaga-i frumusețe e în lume de prisos,
Și că sufletul ți-l pierde fără de nici un folos?
În zadar boltita liră, ce din șapte coarde sună,
Tînguirea ta de moarte în cadențele-i adună;
În zadar în ochi avè-vei[13] umbre mîndre din povești,
Precum iarna se așează flori de gheață pe ferești[14],
Cînd în inimă e vară...; în zadar o rogi: „Consacră-mi
Creștetul cu-ale lui gînduri, să-l sfințesc cu-a mele lacrămi!"
Ea nici poate să-nțeleagă că nu *tu* o vrei... că-n tine
E un demon[15] ce-nsetează după dulcele-i lumine,
C-acel demon plînge, rîde, neputînd s-auză plînsu-și,
Că o vrea... spre-a se-nțelege în sfîrșit pe sine însuși,
Că se zbate ca un sculptor fără brațe care geme,
Ca un maistru ce-asurzește în momentele supreme[16],

---

12 Născută din spuma mării.— 13 Fonetism moldovenesc.— 14 Poetul sugerează prin contrast ardoarea pasiunii din versul următor.— 15 Cuvîntul trebuie luat în accepția platoniciană. Apuleius, în *De deo Socratis*, expune rolul demonului-geniu care-l însoțește pe om în actele lui: „Acest geniu este o santinelă, o călăuză personală, un cenzor intim, un curator particular, un observator asiduu, un martor inseparabil, un judecător familiar care dezaprobă răul și laudă binele"...— 16 „Că se zbate ca un sculptor fără brațe i că geme / Ca un zugrav ce orbește în momentele su me" (ms. 2277).

Pîn-a nu ajunge-n culmea dulcei muzice de sfere[17],
Ce-o aude cum se naște din rotire și cădere[18].
Că el nu-i cere drept jertfă pe-un altar înalt să moară
Precum în vechimea sfîntă se junghiau odinioară
Virginele ce stătură sculptorilor de modele,
Cînd tăiau în marmor chipul unei zîne după ele[19].

S-ar pricepe (pe el însuși) acel demon... s-ar renaște
Mistuit de focul propriu, el atunci s-ar recunoaște
Și pătruns de-ale lui patimi și de-amoru-i cu nesațiu,
El ar frînge-n vers adonic[20] limba lui ca și Horațiu,
Ar atrage-n visu-i mîndru a izvoarelor murmururi,
Umbra umedă din codri, stelele ce ard de-a pururi,
Și-n acel moment de taină, cînd s-ar crede că-i ferice
Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii cei antice[21]
Și cu patimă adîncă ar privi-o s-o adore,
De la ochii ei cei tineri mîntuirea s-o implore;
Ar voi în a lui brațe să o țină-n veci de veci,
Dezghețînd cu sărutarea-i raza ochilor ei reci,
Căci de piatră de-ar fi, încă s-o-ncălzi de-atît amor,
Cînd căzîndu-i în genunche, i-ar vorbi tînguitor,

---

17 Poetul știe de muzica din sfere din vremea cînd traduce povestirea lui Onkel Adam, *Lanțul de aur*.— **18** După acest vers Perpessicius introduce alte două din ms. 2282: „Ea nu știe c-acel demon vrea să aibă de model / Marmura-i cu ochii negri și cu glas de porumbel".— **19** Totuși curtezana Phryne, acuzată de impietate, a fost achitată de judecători, care nu au îndrăznit să o condamne pentru că a pozat marelui artist Apelles pentru Venus Anadyomene.— **20** În *Oda—în metru antic* versul al patrulea din fiecare strofă este „adonic".— **21** Foarte interesantă această aluzie la lumea antică, pe care ar reînvia-o numai un ochi vrăjit de frumusețe.

Scanned with OKEN Scanner

Fericirea înecîndu-l, el ar sta să-nnebunească,
Ca-n furtuna lui de patimi și mai mult să o iubească.

Știe oare ea că poate ca să-ți dea o lume-ntreagă,
C-aruncîndu-se în valuri și cercînd să te-nțeleagă
Ar împlea-a ta adîncime cu luceferi luminoși?[22]

Cu zîmbiri de curtizană și cu ochi bisericoși,
S-ar preface că pricepe. Măgulite toate sunt
De-a fi umbra frumuseții cei eterne pe pămînt,
O femeie între flori zi-i și o floare-ntre femei —
Ș-o să-i placă. Dar o pune să aleagă între trei
Ce-o-nconjoară, toți zicînd că o iubesc — cît de naivă,
Vei vedea că deodată ea devine pozitivă[23].
Și cînd dama cochetează cu privirile-i galante,
Împărțind ale ei vorbe între-un crai bătrîn și-un fante,
Nu-i minune că simțirea-i să se poată înșela,
Să confunde-un crai de pică cu un crai de mahala...
Căci cu dorul tău demonic va vorbi călugărește,
Pe cînd craiul cel de pică de s-arată, pieptu-i crește,
Ochiul înghețat i-l umplu gînduri negre de amor
Și deodată e vioaie, stă picior peste picior,
Ș-acel sec în judecata-i e cu duh și e frumos...

A visa că adevărul sau alt lucru de prisos
E în stare ca să schimbe în natur-un fir de păr,
Este piedica eternă ce-o punem la adevăr.

---

22 Gruparea strofică 79—81 lipsește din *Convorbiri literare* și din edițiile Maiorescu. Va fi fost sărită din neatenție la culegere. Completarea textului s-a făcut întîi de I. Scurtu după ms. 2282 și a fost urmată de ceilalți editori.— 23 În edițiile Scurtu și Perpessicius între versurile 88 și 89 a fost introdus un pasaj din ms. 2282. El însă diluează ideea și nu contribuie la îmbogățirea estetică a poemului.

Scanned with OKEN Scanner

Așadar, cînd plin de visuri, urmărești vre o femeie,
Pe cînd luna, scut de aur, strălucește prin alee
Și pătează umbra verde cu fantasticele-i dungi:
Nu uita că doamna are minte scurtă, haine lungi.
Te îmbeți de feeria unui mîndru vis de vară
Care-n *tine* se petrece...
Ia întreab-o, bunăoară,
Ș-o să-ți spuie de panglice, de volane și de mode,
Pe cînd inima ta bate-n ritmul sfînt al unei ode...
Cînd vezi piatra ce nu simte nici durerea și nici mila —
De ai inimă și minte — feri în lături, e Dalila!

Scanned with OKEN Scanner

Scrisoarea a III-a

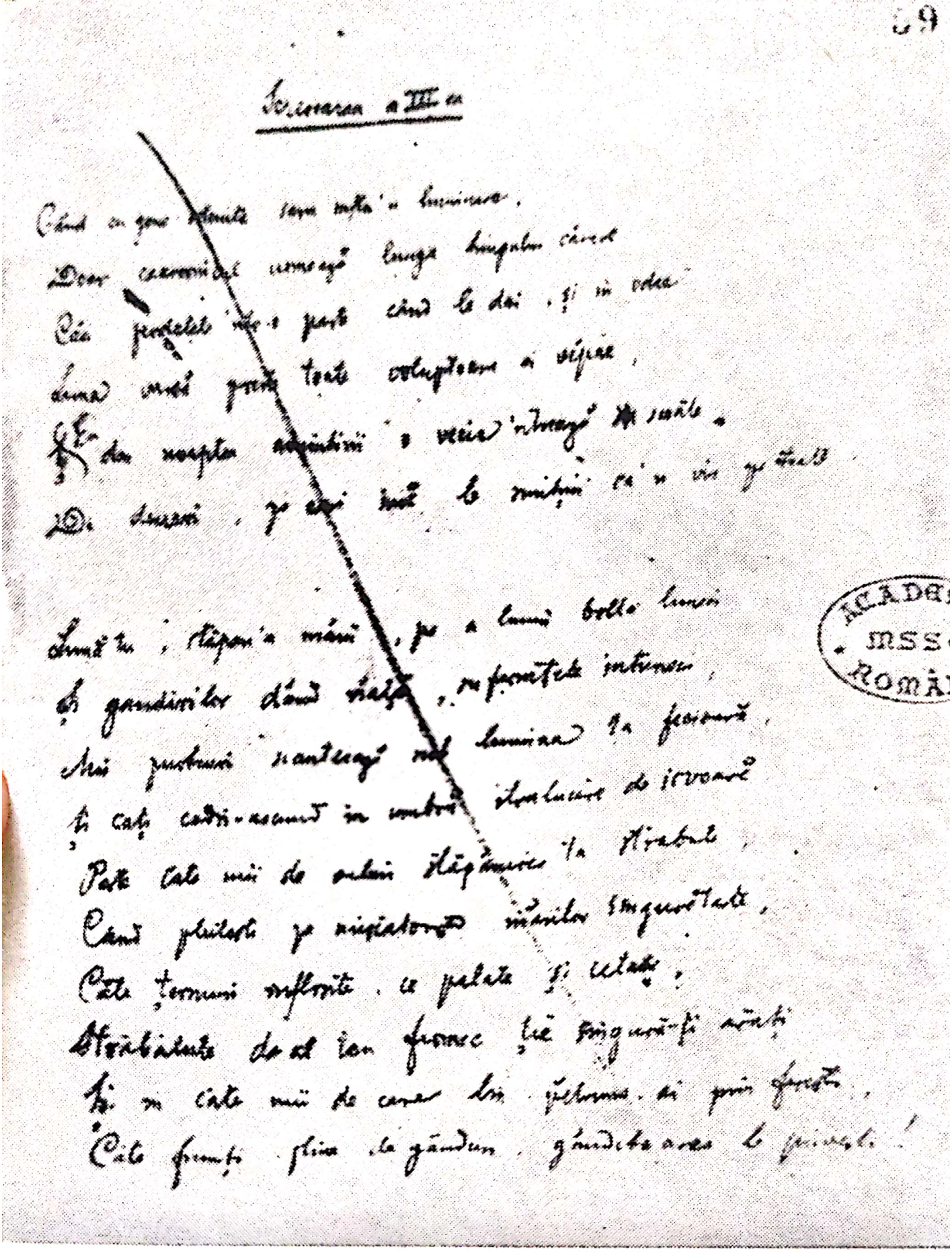

ACADE
MSS
ROMÂ

SCRISOAREA I,
NUMEROTATĂ INIȚIAL III. PAGINĂ DIN MS. 2260

Scanned with OKEN Scanner

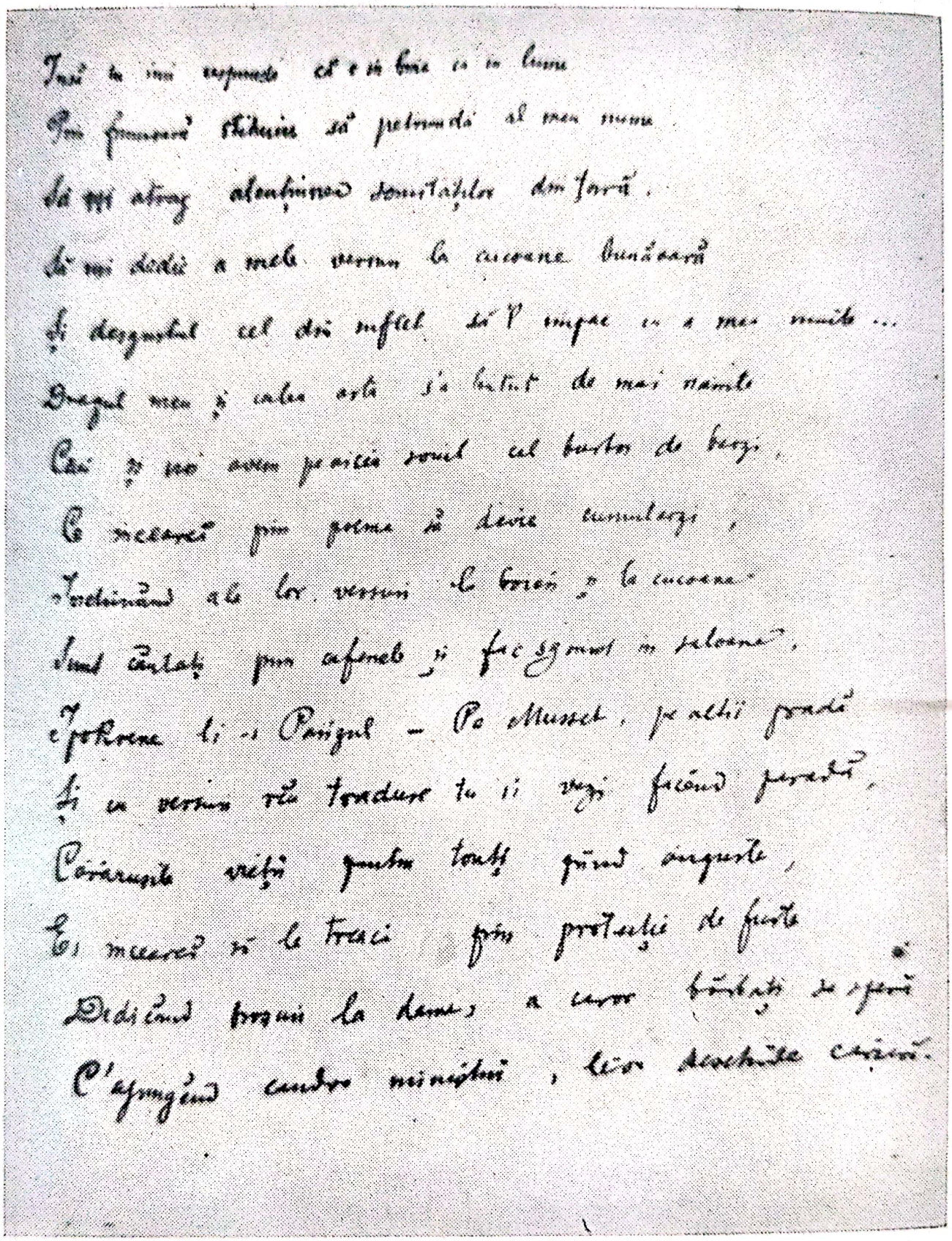

SCRISOAREA II,
PAGINĂ DIN MS. 2260

Scanned with OKEN Scanner

ADDENDA

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA I

Variantă din 1873—1874 (ms. 2259)

Și ce capăt o să aibă astă comedie lungă?
E un scop în învîrtirea-i, or o țintă s-o ajungă,
După care ziua-a șaptea va începe veacul său,
Ziua fericirii-n lume, ziua păcei cei eterne —
A! ei mint — ei mint cu toții pretestînd o țintă mare,
Orbi se duc, cu dînșii lumea tot din mai rău în mai rău.

Nu vedeți că tot ce-n lume se numește-naintare
Și lumină și știință sunt din ce în ce izvoare
Tot mai multe de-ndoială, de durere și amar?
Nu vedeți ce schimb demonic. — Vă dați pacea cea bogată,
Liniștea, firea-nțeleaptă, inima voastră curată,
Pe invidia mărirei și pe zdrențe în zădar.

Da, acesta e Demonul, este viermele-omenirei,
Lupta, alergarea-eternă după culmile mărirei,
De-o ajungi-nemulțămit ești, tot mai sus și tot mai sus,
Ochiu-avar se ațintește, tot mai mare și mai mare!
Fericit?... nici vrei a fi chiar... toată cruda aspirare
E nemărginită...-n urmă — peste toate s-au depus

Scanned with OKEN Scanner

O lopată de țărînă... Mîna ce au dorit toate
Ce-a luat cu ea? — Nimica. Aspirările bogate,
Ce nu le-ncăpea pămîntul, le-a-ncăput trei scînduri lungi

Și-astfel ai trecut — o umbră. Un convoi de-nmormîntare
Splendid — ca o ironie, cu fețe nepăsătoare,
Nici o lacrimă în urma-ți — te urmează-n șiruri lungi,

Spre a face-n mic aceea ce tu-ai fi făcut în mare,
Firi de-o zi peste mormîntu-ți vor vorbi cu glasul tare,
Nu spre-a te mări pe tine, spre-a se lustrui pe ei
Sub a numelui tău umbră. Ce-i urmarea de la toate?
Pentru oameni ura, truda și dorinți nelimitate,
De-a se-ajunge, de-a se-ntrece — iar pentru tine nimic!

Bun, frumos și sînt nimica-s față cu-această pornire —
Virtutea, o nerozie, geniul, o nefericire,
Frumusețea, o marfă scumpă, sînțenia, un surîs
Ce-și permite orișicine. — Iubirea demult e moartă,
Lumea-un cămătar mai este, ce-o rîzîndă mască poartă
Ca să-nșele pe orșicine. — Dumnezeul cel proscris

Își retrage-a sale raze dintr-o lume nomolită.
Ei gîndesc că el nu este. Ghiara rece și cumplită
A demonilor n-o simte nimeni, nimeni apăsînd,
Demonul deșertăciunii, al mărirei, al averei,
Demonul crud și ironic al minciunei ș-a-nșelării
În fiecare din oameni mînile-și freacă rîzînd.

Sub blăstămul ăstor veacuri geniul nu mai apare.
Frumusețea se retrage-ntr-a istoriei sanctuare,

Mîngîierile-i eterne nențelese-acum rămîn.
Iar sigiliul ăstor vremuri, pentru nerozi opintirea,
Pentru cuminți-disperarea. Ea deschide-atunci privirea
Pentru-a *Bibliei* sentință: „Că un demon au adus

Moartea-n lume". — Vălul negru, ce pe ochi se lasă dulce,
Cînd un suflet de-oboseala cugetării să se culce
Vrea în noaptea neființei. Asta? — asta moarte nu-i,
Este-o trecere firească, este-un ramur de olivă,
Unde liniștea eternă te așteaptă... Și naivă,
Lumea zice că-n Valhala, în Olimp, în cer te sui.

Moartea-i numa-aceea care demonul în lume-aduse,
Să te stingi făr-de speranțe — să vezi la nimic reduse
Toate lungile dorințe, — să vezi că răsplata ta
Nu-i dorința de a plînge, ci aceea de-a te-ntrece
Și a rîde-apoi de tine, și politicos și rece
A șopti: el a fost ceva pentru — pentru vremea sa.

Neputînd să te ajungă crezi c-or sta să te admire?
Ei vor încerca să-și rîdă de nepractica ta fire
Și vor aplauda cu hohot pedantescele-ncercări
De-a te umili — s-arate că n-ai fost vrun lucru mare,
C-ai fost om — om ca și dînșii — măgulit e fiecare
Că n-ai fost mai mult ca dînsul. Și prostatecile nări

Și le umflă fiecare c-o familiară mină,
Cînd de tine se vorbește. Te poate trage în tina
Inimei lui cei uscate. — Și fiecare pigmeu
Cu tine-atunci se măsoară — și trăsurile-i întrege

El în tine le revede. Tot ce nu poate-nțelege
În a ta vorbă ori faptă zice că e rea și rău.

Ah! sufletul de ți-ai stoarce cu simțirea-i și lumina-i
Spre-a le-o da lor... Ei căta-vor mîna de țărînă, tina
Cu fireștele-i greșele, ce a fi au trebuit,
Spre-a purta acele doruri. Într-o vorbă-a obosirei,
Într-o faptă nențeleasă, inspirările orbirei
Mult mai mult îi va atrage, decît tot ce ai gîndit...

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA II

Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius

Variantă din 1876 (ms. 2262)

Azi venind din întîmplare și sub ochii noștri *Pruncul*,
Am citit critic-adînc-a renumitului homuncul.
El cu mintea sa cîlțoasă și cu stil greoi bombastic —
Cearcă să ni-arate *nouă* ce-i frumos și ce e plastic.
Întinzînd pe-a noastre versuri groasa minții sale labă,
El ni spune cum se cade să rimeze-un om de treabă.
Poate cum că rime proaste și în capul său băté-s-or
Și de-aceea ursul astăzi face schimă de profesor.
Astfel e mașina lumei; ciubotari sunt azi politici,
Găsești sculptori făr' de mînă, orbii pictori, urșii critici,
Ba încă îți cer cu toții, ca să fii politicos,
Să nu dai cumva cu parul, să le mîngîi capul gros,
Să găsești că ei sunt genii și să-i lauzi și [să] nu zici
Cum că muzica e proastă, dacă surzii ajung muzici.
Toți pretind egali să-ți fie, să te-mpaci cu al lor soi,
Cărui Joe i-a dat viață, răsuflînd pe dinapoi. —
Dar în vremea noastră tontul, fără minte, fără carte,
Fiecare ψιχὴ δοῦλοσ, negustor de coji deșarte,
Fiecare, cărui mintea, e o ștearsă, neagră tablă
Îți încalică o vorbă din Bouillet, o veche rablă,
Dur la deal și dur la vale — și atuncea te aține,
Îmblătoarea minții sale un izvor pustiu devine
De cerneală și gîndire — din acest izvor mefitic,
Iese criticile sale, căci homunculus e critic.
Dragul meu! învață carte și ascultă-ni îndemnul,

Cine vrea să zugrăvească, să înveț-întîi desemnul.
Criticul întîi să știe singur cum să-și șteargă nasul,
Înainte de-a atinge cu piciorul său Parnasul.
Tu vrei să ne-nveți acuma ce e rima, ce e metru,
Castraveți la grădinar vinzi și ceaslov lui sfîntu Petru?
Cum s-așază lac pe pînză, vrei tu să mă-nveți pe mine,
Cînd nu știi de-i bun desemnul și coloarea pusă bine?
Cu-ale tale vorbe goale cîte-o sută de para
Nu ești critic, nici istoric, numai simplu mascara.
De-aș gîndi la tine-odată, totdeuna-aș scrie recte
Și mi-ar curge cu grămada toate rimele corecte,
Dar nici pot s-urmez vrodată al scrisori-vă tipic,
Să scriu vrute și nevrute sugînd degetul cel mic.
Și să cat numai atîta cum cuvintele se-noadă —
Hîrbuite, fără noimă să le-așez sunînd din coadă,
Să cos vrute și nevrute cum pe pînză coși bibiluri
Și pe public s-amețească săltărețele dactiluri.
Cînd pe mine forma, limba abia poate să mă-ncapă,
Tu pretinzi să scriu ca tine o istorie pe apă?
Și cuvinte hîrbuite metric eu în lemn să toc —
De ți-ar place ție versu-mi, eu l-aș arunca pe foc.
Dară pentru-un car de oale e destul zău un ciomag
Și de-aceea-n urma urmei ca s-arăt cum îmi ești drag,
Eu îți zic: întoarce încă fila mea cum ai întors-o,
Căci de astăzi înainte, îmi întorc spre tine *torso*.

ACADEMIA MSEC ROMÂN

Scrisoarea II

Ne cuiul îngerilor eglădindu-se a lacrimi
Ja în fundul apei chiar dormea înotând în de rouă
De mulți în lume duhu vorbea de bine
Până atâta întunecat în Nemurire fără
Pre fundul secă după geamuri Iuvaru mare
Lungi pendelile mărețe cari scântei ca brumă
Dar din când în când Heraclizu dulci raze în lume
Unde lui ca adâncuri de brățări și vâpse

Când lumea pe cădă, se oprește, se mărgă
Mândri de stâncă, mușchi de arbori ce pe creți îngânează
Ja stăpâni pre, stropi de giganți ce-i mângâie
Vântul și pământul ce pe-o limbă comună

Numai Sărbătoare când glasuri mari de turbi
Dumnezeu pe apă, cuprinși lumea vorbi.
Cu aripi subțiri se mai subțiri și lini
Când în cerul înnoptează, când în bordă de vâpse

SCRISOAREA IV,
NUMEROTATĂ INIȚIAL II. PAGINĂ DIN MS. 2260

Scanned with OKEN Scanner

ACCADEMIA
NAZIONALE
ROMA

SCRISOAREA III

Visul lui Osman

(din Hammer, **Istoria imperiului turcesc**)*

Osman, întemeietorul dinastiei osmanice și fiul lui Ortogrul, iubea pe frumoasa Malchatun, fata piosului și învățatului Șeic Edebali, care, după ce-și terminase în Syria studiul legii, se așezase la Itburuni, un sat din apropierea orașului Eskișer (vechiul Dorylaeum). Osman vizita adesea pe Edebali, și văzînd într-o seară pe fata lui, frumoasa Malchatun, se aprinse de dragoste pentru ea și o ceru de soție, însă Șeicul îi refuză cererea, pentru că nu credea în statornicia amorului tînărului Osman și nici pe fiica sa vrednică de a fi soția unui principe.

Într-o seară, pe cînd Osman se culcase în casa lui Edebali, unde fusese primit ca oaspete, plin de răbdare, care — după proverbul arabului — este cheia izbînzii, și plin de gînduri privitoare la obiectul amorului său, prin care el, tăcînd și supunîndu-se la privațiuni, a meritat mai-mai martiriul — i se arătă din lumea ascunsă dinaintea ochiului adormit în afară,

---

* Traducere de Anghel Demetriescu după Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. I, ed. 1834. Traducerea a apărut întîi în studiul *M. Eminescu* din *Literatură și artă română*, VII, 1903, p. 359—396. Studiul revăzut după manuscris, în ediția Anghel Demetriescu, *Opere*, București, 1937, publicată de Ovidiu Papadima.

Scanned with OKEN Scanner

dar deschis înăuntru, următorul vis: El se vedea pe sine și pe Șeic, gazda sa, întins. Din pieptul lui Edebali se ridică luna nouă și plecîndu-se spre Osman ca lună plină, se ascunse și se cufundă în pieptul lui. Atunci răsări din coapsele lui un arbore și crescu în frumusețe și tărie mai mare și mai mare și-și întinse ramurile și crăcile din ce în ce mai departe, și mai departe, acoperind cu umbra-i țările și mările pînă la extremul orizont al ținuturilor pămîntului. Sub umbra lui se ridicau munți ca Atlasul și Caucazul, Taurus și Haemus, întocmai ca patru stîlpi ai unui umbrar nesfîrșit; din rădăcinile acestui arbore paradisiac izvorau patru rîuri: Tigrul, Eufratul, Nilul și Istrul. Corăbii acopereau rîurile și flota mările, sămănături cîmpurile și păduri munții. Din munți țîșnesau izvoare roditoare și udau trandafirii și chiparoșii paradisiacelor livezi și dumbrave. Din văi se înălțau orașe cu domuri și cupole, cu piramide și obeliscuri falnice, cu columne și turnuri, de pe vîrful cărora strălucea semiluna, din ale căror galerii răsuna glas de rugăciuni în concertul privighetorilor cu mii de voci și al papagalilor cu mii de colori, care cîntau și murmurau sub răcorosul umbrar, ale cărui frunze erau în formă de săbii.

Acum se ridică un vînt cotropitor și plecă vîrful lor spre orașe și mai cu seamă spre orașul împărătesc al lui Constantin, care, la împreunarea a două mări și a două continente, prins ca un diamant între două safiruri și două smaragde, formează nestimata inelului domniei ce cuprinde pămîntul. Osman voia tocmai să apuce inelul cînd se deșteptă. Interpretarea visului, ca semn al domniei universale a unei dinastii ieșite din coastele lui Edebali și ale lui Osman, înlătură toate piedicile ce se împotriveau la căsătoria lui cu frumoasa Malchatun, reprezentată prin luna plină.

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA IV

Desgust

Variantă din 1876 (ms. 2283, p. 43—46)

Ce v-asămănați cu mine viața mea zavistuind,
Ce nu curge ca a voastră, ci se sfarmă picurînd?
Voi ce-ați fost mînați în lume de al dorului impuls,
De a inimei bătaie cu sălbatecul ei puls,
Sucul patimelor crude însă dulci cu toți l-ați supt,
V-a fost sufletul ferice, deși poate e azi rupt.
Ce v-asămănați cu mine voi cu inime de foc,
Voi cu gîndul la speranțe și cu zile de noroc?
De-ați zîmbit — zîmbiri senine, plîns-ați — plînsul
v-a răspuns,
Ați avut un suflet care de al vostru s-a pătruns.
Ce-ați cătat în astă lume, ați găsit: amor și milă.
Căutat-am eu vrodată ceea ce-mi aduce silă?
Nu sunt rău, fiindcă nimica nu merită ca să fiu,
Dar tot[una] îmi e mie de-aș muri ori de sunt viu.
Tot ce mișcă [viața] voastră pentru mine-i ironie,
Ziua de-azi îmi spune-aceeași ce mi-ar spune și o mie,
Nu m-am săturat de viață deșertînd al ei păhar,
Ci a voastră bucurie mie îmi face amar...
Nu știu, este al meu suflet mestecat atît cu fiere,
Cît preface bucuria, fericirea în durere?
Este inima-mi bolnavă ce preface-amoru-n ură,
Sau că gheața o-ncălzește și îngheață la căldură,
Este mintea mea altminteri, de privesc în lume-amar
Ca prin negură și ceață și prin negru ochelar.
Dară știu cum că iubirea mie-mi face neplăcere,

Scanned with OKEN Scanner

Tot ce-i dulce, blînd mă împle de dispreț, de chin și fiere.
Altu-n ochii dragei sale mii de lucruri văd că-nvață,
Eu? iubirea mă respinge, frumusețea-mi face greață.
O, cadavre, despre care sufletu-mi nici vra s-auză,
Nu rîdeți, căci vă văd dinții dizbrăcați de a lor buze —
Mie-mi pare cum că ochii ce îi văd rotunzi, lucind,
Mîni în bolțile osoase le-oi vidè painjenind.
Voi sfințiți cu mii de lacrimi un amor, instinctul van,
Simțirea, pe care cînii o au o dată pe an —
Numiți mare opintirea, căreia vă faceți robi,
Gloria, închipuirea, ce o mie de neghiobi
Despre voi pot să o aibă — numiți mare vrun pitic,
Ce-o bășică e de spumă într-o lume de nimic.
Orice frază lustruită pentru voi e adevăr,
Vă credeți stăpîni pe soartă... cînd vă duce ea de păr...
De trăiți, trăiește altul, robi de Demiurg învinși,
El prin gura-vă răsuflă, împingînd sunteți împinși.
Bucuros, nu tu te bucuri și de plîngi, iar nu te plîngi,
Căci al tău nu e nimica nici trăind, nici cînd te stingi.
Nu simțiți că rîsul vostru e un rîs străin — nebuni!
Nu simțiți că-n proaste lucruri voi vedeți numai minuni?
Nu vedeți c-amorul vostru serv-o cauză din natură,
Că-i sămînța unor viețe ce sămînță sunt de ură?
Nu vedeți că rîsul vostru e în fiii voștri plîns —
Căci al tău nu-i nici cadavrul, cînd viața ți s-a stins.
Îmi păreți ca *o* ființă, care mișcă mii de măști,
Povestesc ca papagalii mii de glume și povești.
După toate: ori frumoase, ori urîte *un* actor
Stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori
Ce-a spus veacuri dupolaltă, ce va spune veacuri încă,
Pîn'ce soarele s-a stinge în prăpastia adîncă.
Totu-i mască pentru mine, însumi eu îmi par o mască,
Demiurg se mișcă-n mine, vrînd să mă ademenească,
Îmi oferă bucuria și să fiu cu voi de-o samă,

Numai să-mi orbească mintea și să nu spun cum îl
cheamă.
Îmi dă tot... ce el numește tot... El cat-o nouă casă,
Vrea să puie și cadavru-mi l-a lui jocuri curioasă
Și visînd o fericire lumei, fericire mie,
Să alerg precum aleargă viața lor întreag-o mie,
Să-mplinesc și eu o cursă și să treier în zadar
Ca un cal legat la ochii-i împrejurul unui par.

Totuși voi aveți în lume privilegiul fericirei,
Tot amorul, toată ura, îndulcirile simțirei;
Sufletul vă este tînăr și mereu întinerește
La simțirea, la dorința ce într-însul încolțește.
Aveți viața și puterea... sunteți roți ale mașinei,
Ce se mișcă-n jur de soare prin puterile luminei —
Am un singur privilegiu — mi-e urît, sunt trist,
bolnav,
Sunt bătrîn ca și moșnegii, deși tînăr... dar nu sclav.

SCRISOAREA V

Marmură cu ochii negri

Variantă din 1880 (ms. 2260, f. 11—12)

Marmură cu ochii negri și cu glasul de porumb,
De ce-i rece al tău suflet și greoi ca și de plumb?
Cînd c-o patimă de demon te privesc și te ador,
De la ochii tăi cei lucii mîntuirea mi-o implor,
Tu dai capul într-o parte și nu vrei ca să răspunzi,
Cu săgeata crud-a morții a mea inim-o pătrunzi,
Cu săgeata morții crude și cu golul sufletesc
Și nu pot cu-a mea suflare marmura s-o-nsufletesc,
Cu fiori de fericire s-o trezesc din al ei somn
Și pe farmecele-i toate eu, eu singur să fiu domn.
Ah! cum nu te pot în brațe să te strîng în veci de veci,
Să dezgheț cu sărutarea-mi raza ochilor tăi reci
Și să mîngîi cu-a mea mînă de la tîmplă creții blonzi.
Piatră tu nensufletită, o tu inimă de bronz,
De erai de piatră, încă te-ncălzeai de-atît amor,
Mă lăsai să cad nainte-ți, la picioarele-ți să mor,
Să mă-nec de fericire, de noroc să-nebunesc
Și în noaptea cugetării-mi și mai mult să te iubesc.
Dară vai, tu ești de piatră ca și veacul împietrit,
Tu nu știi ce e iubire, căci nu poți să fi iubit;
Te gîndești c-amorul este ca și roiul de plăceri,
Cum că chipul de-azi te face să uiți chipul cel de ieri;
N-ai aducere aminte, nici iluzii n-ai avut,
Mut îți este viitorul, cum trecutul îți e mut,
Geaba îți mai porți [pe] brațe raiul dulcilor tăi sîni,

Căci pustie ți-e viața cum o duci de azi pe mîni,
Căci pustie-i și săracă de noroc și mîngîieri,
Căci putința fericirii a perit în vecinic ieri.
Și astfel cu vorbe numai luni de zile m-ai purtat
Ș-or să treacă ani la mijloc și eu [tot] n-oi fi uitat,
Cum ești dulce și frumoasă, dar în lume de prisos,
Cum viața mi-ai jertfit-o fără de nici un folos.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

EDIȚII

Opere alese, vol. I — Ediție îngrijită și prefațată de Perpessicius, Editura pentru literatură, București, 1964.

Poezii — Editura „Minerva", București, 1971, („Biblioteca pentru toți").

Poezii, vol. III — Ediție critică îngrijită de D. Murărașu. Editura „Minerva", București, 1972.

Poezii — Editura Ion Creangă, București, 1971 („Biblioteca școlarului").

STUDII

Bulgăr Gh. — *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*. Editura „Minerva", București, 1971.

Călinescu G. — *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II (vol. XIII din Călinescu, *Opere*, București, 1970).

Scanned with OKEN Scanner

Călinescu Matei — *Titanul și geniul în poezia lui Eminescu*. Editura pentru literatură, București, 1964.

Dumitrescu Ion — *Metafora mării în poezia lui Eminescu*. Editura Minerva, București, 1972.

Gáldi L. — *Stilul poetic al lui Eminescu*. Editura Academiei București, 1964.

Maiorescu Titu — *Eminescu și poeziile lui*, în *Critice*, vol. II, Editura pentru literatură, București, 1967.

Perpessicius — M. Eminescu, în ediția *Opere alese*, vol. I, București, 1964.

Popovici D. — *Poezia lui Mihai Eminescu*, Editura Albatros, București, 1972 („Lyceum").

Rusu Liviu — *Eminescu și Schopenhauer*, Editura pentru literatură, București, 1966.

Simion Eugen — *Proza literară a lui Eminescu*, studiu introductiv la ediția *Proză literară*. Editura pentru literatură, București, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

Tohăneanu G.I. — *Studii de stilistică eminesciană*, Editura științifică București, 1965.

Vianu Tudor — *Poezia lui Eminescu* în ediția *Scriitori români*, I, Editura „Minerva", București, 1970 („Biblioteca pentru toți").

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Tabel cronologic 7

SCRISORI

Ciclul „Scrisorilor" 19
Scrisoarea I 23
Scrisoarea II 43
Scrisoarea III 53
Scrisoarea IV 73
Scrisoarea V 87

Addenda

Scrisoarea I.
(variantă din 1873—1874) 99
Scrisoarea II.
Epistolă către homunculul Bonifacius (variantă din 1876) 103
Scrisoarea III.
Visul lui Osman (din Hammer) 105
Scrisoarea IV.
Desgust (variantă din 1876) 107
Scrisoarea V.
Marmură cu ochii negri (variantă din 1880) 110

Bibliografie 113

Scanned with OKEN Scanner

Lector : ELENA BERAM
Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLOS

Apărut 1972. Comanda nr. 187.
Tiraj 52 000 broşate + 6 500 legate.
Coli de tipar 7,5 + 4 planşe

Tiparul executat sub comanda nr. 20 716 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

Lei 4,50

Seria de TEXTE COMENTATE-Lyceum
are menirea să contribuie
la înțelegerea și interpretarea
operelor fundamentale
din tezaurul literaturii române
și universale,
oferind modele de analiză literară.
Această serie utilizează texte
reproduse după ediții definitive,
încorporînd fie o singură lucrare,
fie o riguroasă selecție
din creația aceluiași scriitor.
Aparatul critic este alcătuit
dintr-un amplu comentariu al textului ales,
note de subsol
tabele sinoptice,
o bibliografie
și un capitol
de referințe critice.

AU APĂRUT: ALECSANDRI, *Pasteluri*
MACEDONSKI, *Poemele «Nopților»*
SADOVEANU, *Baltagul*

Scanned with OKEN Scanner